

Π.3.2.5 Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης

Νεοελληνική Γλώσσα

Γ΄ Λυκείου

Τίτλος:

«Από τον ολοκληρωτισμό στη δημοκρατία»

Συγγραφή: ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Εφαρμογή: ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

**ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

Θεσσαλονίκη 2013

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι .Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

Π.3.2.5 Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνος υπο-ομάδας εργασίας γλώσσας δευτεροβάθμιας: Δημήτρης Κουτσογιάννης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101 , Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Από τον ολοκληρωτισμό στη δημοκρατία

Εφαρμογή σεναρίου

Αντώνιος Μιχαηλίδης

Δημιουργία σεναρίου

Αντώνιος Μιχαηλίδης

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική Γλώσσα

(Προτεινόμενη) Τάξη

Γ΄ Λυκείου

Χρονολογία

Μάρτιος 2013

Διδακτική/θεματική ενότητα

Εγχειρίδιο «Έκφραση-έκθεση» Γ΄ Λυκείου: 3ο Κεφάλαιο «Δοκίμιο», «Δίκαιος λόγος και άδικος λόγος» σελ. 209 κ.ε. και «Θεματικοί Κύκλοι» σελ. 388-392.

Διαθεματικό

Όχι

Χρονική διάρκεια

4 διδακτικές ώρες

Χώρος

Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας εξοπλισμένη με Η/Υ και βιντεοπροβολέα ή εργαστήριο πληροφορικής.

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Προαπαιτείται η διδασκαλία του κεφαλαίου «Εθνική Αγωγή και ολοκληρωτισμός» (σελ. 243-249) από το σχολικό βιβλίο ή άλλου κειμένου με παρόμοιο περιεχόμενο. Επίσης είναι απαραίτητη η διαρρύθμιση των θρανίων της τάξης έτσι, ώστε να εργαστούν οι ομάδες χωρίς απώλεια χρόνου, η προετοιμασία των φύλλων εργασίας (φωτοτύπησή τους αλλά και εγκατάστασή τους σε όλους τους υπολογιστές που θα χρησιμοποιηθούν από τις ομάδες).

Προαπαιτούμενες γνώσεις για τους μαθητές: Απαραίτητη προϋπόθεση συνιστά η γνώση χρήσης των εφαρμογών γραφείου και συγκεκριμένα του Word και του PowerPoint.

Απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή της σχολικής μονάδας: Είτε ένα εργαστήριο πληροφορικής εξοπλισμένο με πέντε τουλάχιστον ηλεκτρονικούς υπολογιστές και σύνδεση στο διαδίκτυο και βιντεοπροβολέα ή, εναλλακτικά, πέντε φορητοί υπολογιστές με διαδικτυακή σύνδεση και βιντεοπροβολέα, εφόσον το μάθημα διεξαχθεί στη σχολική αίθουσα.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο είναι πρόταση διδασκαλίας.

Το σενάριο στηρίζεται

Αντώνιος Μιχαηλίδης, Από τον ολοκληρωτισμό στη δημοκρατία, Νεοελληνική Γλώσσα Α΄ Λυκείου, 2013.

Το σενάριο αντλεί

—

Β. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι μαθητές μελετούν, κατανοούν κείμενα και αντλούν από αυτά πληροφορίες και επιχειρήματα σχετικά με τις μεθόδους χειραγώγησης και καθυπόταξης της σκέψης και της βούλησης των πολιτών από τα ολοκληρωτικά καθεστάτα. Επίσης,

ανιχνεύονται οι τεχνικές επιβίωσης και αντίστασης των πολιτών σε ένα αυταρχικό και ανελεύθερο καθεστώς. Τέλος, προσεγγίζονται η ψυχολογική, η ηθική και η λογική επιχειρηματολογία, που ερμηνεύει την υπακοή στην αυθαίρετη εξουσία και τη μετατροπή πολιτών και στρατιωτικών σε όργανα εκτέλεσης των άνομων προθέσεων της αυθαιρετούσας εξουσίας. Έργο τους η ανά ομάδες παραγωγή σύντομων ομιλιών-παραυσιάσεων 4-5 λεπτών προς τους συμμαθητές τους με θέμα τις επιπτώσεις που γεννά η στέρηση της ελευθερίας στον άνθρωπο σύμφωνα με το κείμενο του Γ.Α. Μαγκάκη και η σύνταξη παραγράφων με θέματα που αφορούν αυτήν τη θεματολογία. Στη συνέχεια θα ερμηνευθούν όροι των κειμένων με τη βοήθεια του ηλεκτρονικού λεξικού του Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Μετά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων των εργασιών τους στην ολομέλεια της τάξης και την αξιολόγησή τους, ανατίθεται ως ατομική εργασία στους μαθητές (για το σπίτι) ένα τρίωρο διαγνωστικό κριτήριο που θα συμπεριλαμβάνει συγγραφή ομιλίας για εθνικό συνέδριο νεολαίων.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Η ιδέα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή αυτού του σεναρίου αφορμήθηκε από τις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που χαρακτηρίζουν τον ευρωπαϊκό κοινωνικό και πολιτισμικό χώρο ευρύτερα και την Ελλάδα ειδικότερα. Η διαπίστωση πως μεταξύ των μαθητών οι αξίες της δημοκρατικότητας και της ανεκτικότητας προς το διαφορετικό έχουν υποχωρήσει πολύ και η ζοφερή αλήθεια, που η καθημερινότητα την επιβεβαιώνει διαρκώς, ότι μεταξύ των νέων μας εμφανίζονται ελκυστικές απαξίες που δεν ταιριάζουν στον δυτικό πολιτικό πολιτισμό, με ώθησαν να επικεντρώσω την προσπάθειά μου στην ανάδειξη των μάλλον απολησμονημένων αξιών πάνω στις οποίες οικοδομήθηκε ο σύγχρονος δυτικός πολιτισμός σε επίπεδο πολιτικής και δικαιοσύνης κουλτούρας (Κουτσογιάννης & Αλεξίου 2012: 23-24).

Η εκτέλεση του σεναρίου βασίζεται στην ομαδοσυνεργατική μέθοδο. Λειτουργώντας σε ομάδες 4-6 ατόμων, οι μαθητές εθίζονται στη συνεργασία και την

κατανομή ρόλων και αλληλοϋποστηρίζονται στην ερμηνευτική προσέγγιση μάλλον απαιτητικών κειμένων και στη σταχυολόγηση συγκεκριμένων πληροφοριών που εμπεριέχονται στα δοθέντα κείμενα. Ο διδάσκων έχει ορίσει στα φύλλα εργασίας με σαφήνεια τους στόχους κάθε ομάδας και αφήνει τις ομάδες να συνεργαστούν ευελπιστώντας, σύμφωνα με τη θεωρία του κοινωνικού εποικοδομισμού του Vygotsky, ότι μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση θα αναπτυχθεί αποτελεσματικότερα η γνώση. Επίσης, με τη βοήθεια των στοχευμένων ερωτήσεων σε κάθε ομάδα οι μαθητές οδηγούνται στην ενεργητική και την κριτική ανάγνωση των κειμένων που αναλύουν διαμορφώνοντας μια διαφορετική μαθητική ταυτότητα, πιο ενεργή, που θα τους επιτρέψει να χρησιμοποιούν όλα τα μέσα πρακτικής γραμματισμού, να συνεργάζονται και να προσεγγίζουν κριτικά την πραγματικότητα (Κουτσογιάννης & Αλεξίου 2012: 16). Αυτονόητο ότι ο διδάσκων παρακολουθεί την εργασία των ομάδων και επιλύει απορίες ή δυσχέρειες που εμφανίζονται στο έργο των ομάδων.

Ο βαθμός δυσκολίας της ενότητας και των προσφερόμενων για διδακτική αξιοποίηση κειμένων ως προς τη διδακτική της γλώσσας ωθεί τους μαθητές να έρθουν σε επαφή με απαιτητικά κείμενα, προκειμένου να ανιχνεύσουν τη λειτουργία τόσο των πολιτών όσο και των εξουσιών στο διηνεκές παιχνίδι εξουσίας και δύναμης μεταξύ των δυο πόλων. Στην ίδια κατεύθυνση, της διδακτικής της γλώσσας, θα συμβάλουν και οι εργασίες παραγωγής ποικιλίας κειμένων ως προς το είδος και τον επικοινωνιακό στόχο.

Προσφέρεται επίσης εμπειρία εξάσκησης στους πολυγραμματισμούς, εφόσον οι μαθητές χρησιμοποιούν Επεξεργαστή Κειμένου και λογισμικό Παρουσίασης (PowerPoint). Παράλληλα με τη χρήση των νέων τεχνολογικών μέσων ως μέσων πρακτικής εξάσκησης γραμματισμών, κατανοούν πώς αυτά επηρεάζουν και διαμορφώνουν το κείμενο αλλά και τον ίδιο τον συγγραφέα που το παράγει προσαρμόζοντας κάθε φορά την επιλογή λεξιλογίου, τη χρήση γλώσσας, τους

τρόπους και τα μέσα πειθούς, το ύφος, τη διαμόρφωση της μορφής της σελίδας μέχρι και τη θεματική που επιχειρεί να αναπτύξει (Κουτσογιάννης & Αλεξίου 2012: 31).

Παράλληλος στόχος του σεναρίου είναι η άνεση και η εξοικείωση των μαθητών με ιδιομορφίες της γραφής σε ψηφιακό περιβάλλον, όπως η συμπαραγωγή κειμένων, η δημιουργία πολυτροπικών κειμένων, προκειμένου οι μαθητές σταδιακά να εντάσσονται στον νέο κόσμο της τεχνολογίας και να καθίστανται ικανοί να αντιμετωπίσουν τα νέα δεδομένα που φέρνει η χρήση του υπολογιστή σε εργασιακό, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Στόχος του παρόντος σεναρίου είναι να ενταχθούν στον προβληματισμό των νέων μας η δημοκρατική κουλτούρα και η χρήση του διαλόγου ως μέθοδοι επικοινωνίας και ανταλλαγής απόψεων και ταυτόχρονα η διατύπωση επιχειρημάτων υπέρ των θέσεων και απόψεων που καθένας από τους μαθητές και τις μαθήτριες υιοθετεί και πιστεύει.

Ειδικότερα μέσα από τη γνωριμία με τον ολοκληρωτικό τρόπο σκέψης και τις εφαρμογές των αντιδημοκρατικών ιδεολογιών και τις ανελεύθερες μεθοδεύσεις τους, όταν έγιναν αυταρχικές εξουσίες, στοχεύει το παρόν σενάριο να:

- πολιτικοποιηθούν ώριμα και απροκατάληπτα οι μαθητές και οι μαθήτριές μας και να ακολουθούν στη ζωή τους δημοκρατικές στάσεις και επιλογές τόσο στις διαπροσωπικές τους επαφές όσο και στις πολιτικές μορφές έκφρασής τους·
- γαλουχηθούν στην ήρεμη και με επιχειρήματα ανταλλαγή θέσεων και στην ανάγκη να υιοθετούν τελικώς την άλλη άποψη, εφόσον μέσω του διαλόγου η άλλη θέση υπερίσχυσε και επιβλήθηκε·

- ενημερωθούν για τις αυταρχικές και απάνθρωπες μορφές άσκησης της εξουσίας από τα ανελεύθερα και αυταρχικά καθεστώτα σε όλα τα κράτη και σε όλες τις εποχές·
- διαμορφώσουν τεχνικές διαχείρισης ανάλογων κρίσεων και να αναπτύξουν την αγωνιστική διάθεσή τους εναντίον αυταρχικών καθεστώτων και συμπεριφορών.

Γνώσεις για τη γλώσσα

Με την ολοκλήρωση του σεναρίου επιδιώκεται η άσκηση των μαθητών στην επεξεργασία επιχειρημάτων και στην αντίκρουση των επιχειρημάτων της αντίπαλης πλευράς. Εδώ συνάπτεται ως στόχος και η καλλιέργεια της ετοιμότητας και της ταχείας επεξεργασίας θέσεων και της ικανότητας αντίκρουσης αντίθετων θέσεων και επιχειρημάτων. Αναμένεται επίσης η κατάκτηση της ικανότητας σαφούς διατύπωσης και έκφρασης των επιχειρημάτων που υποστηρίζουν τη θέση μας. Στόχος επίσης σημαντικός είναι και η δυνατότητα άσκησης των μαθητών στην τεχνική του Αγώνα Λόγων με τις σαφείς και προκαθορισμένες παραμέτρους που αυτό το ρητορικό είδος εμπεριέχει.

Γραμματισμοί

Γλωσσικός – Κλασικός γραμματισμός

Οι μαθητές εξοικειώνονται με την παραγωγή διάφορων τύπων κειμένου σε (προσχεδιασμένο) προφορικό λόγο, σε γραπτό λόγο (ομιλία) αλλά και σε πολυτροπικά κείμενα (PowerPoint).

Νέοι γραμματισμοί

Με την παρούσα πρόταση επιδιώκεται η αξιοποίηση των ΤΠΕ ως περιβαλλόντων ευέλικτων στα οποία οι πιθανές διορθώσεις θα εκτελούνται αμέσως και χωρίς κόστος (αλλαγή κειμένου, διαμόρφωση παραγράφων, προσθαφαίρεση εικόνων κτλ.). Η δυνατότητα αυτή θα εφαρμοστεί τόσο στο περιβάλλον του Επεξεργαστή Κειμένου όσο και σε εκείνο του Powerpoint, όπου παρεμβάλλεται και η δυνατότητα της επεξεργασίας πολυτροπικού κειμένου.

Κριτικός γραμματισμός

Ο κριτικός γραμματισμός επιτυγχάνεται σε ικανοποιητικό βαθμό, εφόσον τα μελετώμενα κείμενα ωθούν τους μαθητές στη διερεύνηση διασυνδέσεων ανάμεσα σε έννοιες και σχέσεις ψυχολογικές με πολιτικές αξίες και στάσεις και στη μελέτη των διασυνδέσεων ανάμεσα στο κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον και τις ψυχοπνευματικές επιδράσεις στην προσωπικότητα είτε του θύματος του ολοκληρωτικού καθεστώτος είτε του ανθρώπου που μεταβάλλεται σε ενεργούμενό του.

Διδακτικές πρακτικές

1. Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία: Οι μαθητές, καθώς συνεργάζονται σε μικρές και εύελικτες ομάδες για την επίτευξη του κοινού στόχου, ανακαλύπτουν και αναδεικνύουν τις ατομικές τους δεξιότητες και κατακτούν την ικανότητα της αποδοτικής συνεργασίας και λειτουργίας στο πλαίσιο δομημένων ομάδων που λειτουργούν εύρυθμα. Ο εκπαιδευτικός περιφέρεται από ομάδα σε ομάδα επιλύοντας τυχόν προβλήματα και απαντώντας σε ερωτήματα που προκύπτουν κατά τη λειτουργία των ομάδων, χωρίς ωστόσο να παρεμβαίνει ενεργά και να υποκαθιστά τους μαθητές της ομάδας (καθοδηγούμενη διερεύνηση). Υποτάσσουν τον συχνά υπερτροφικό εγωκεντρισμό τους και εξοικειώνονται με την πειθαρχημένη ακρόαση και επεξεργασία θέσεων των υπόλοιπων μελών της ομάδας, ακόμη και των πιο αδύναμων γνωστικά. Έτσι οι μαθητές μετατρέπονται από απλοί ακροατές μιας μονολογικής και μετωπικής διδασκαλίας σε συνεργάτες και δημιουργούς θέσεων και λύσεων προβλημάτων και σε ενεργούς συμμετόχους στην παραγωγή και ανταλλαγή ιδεών με τελικό στόχο την ώσμωση και τη σύνθεση στο πλαίσιο της ομάδας.

2. Χρήση των ΤΠΕ: Στο σενάριο αυτό επιδιώκεται και η εξοικείωση των μαθητών και μαθητριών μας με τις νέες κοινωνικές γλώσσες και τα νέα περιβάλλοντα λόγου και έκφρασης, επικοινωνίας και διαλόγου, μάθησης και μόρφωσης-αυτομόρφωσης. Ταυτόχρονα οι ΤΠΕ ανοίγουν ένα ευρύτατο πεδίο εξεύρεσης βιβλιογραφίας και πηγών ενημέρωσης και πληροφόρησης, μεταβάλλοντας εντελώς το μαθησιακό περιβάλλον τους. Στην εξοικείωση των μαθητών με αυτό το εντελώς νέο μαθησιακό

περιβάλλον συμβάλλουν ιδιαίτερα οι ΤΠΕ. Στο νέο αυτό πλαίσιο οι μαθητές μας θα πρέπει να καταστούν ικανοί να χρησιμοποιούν κριτικά τις πηγές και τα μέσα μόρφωσης αποφεύγοντας την άκριτη και αναφομοίωτη υιοθέτηση κάθε ανεπεξέργαστης πληροφορίας.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

1. Το θέμα εμπεριέχεται στη διδακτέα ύλη.
2. Είναι αναγκαίο στις μέρες που διανύουμε το σχολείο να ευαισθητοποιεί τους μαθητές όσον αφορά τη δημοκρατία και να τους ενημερώνει για τις συνθήκες και τις αιτίες που γεννούν τα ολοκληρωτικά καθεστάτα, προκειμένου και οι νέοι μας να διαμορφώνουν δημοκρατικές αξίες και στάσεις.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Σε ό,τι αφορά τη διδακτέα ύλη, το προτεινόμενο σενάριο στηρίζεται και καλύπτει τμήματά της. Συγκεκριμένα στο 3ο Κεφάλαιο (στην ενότητα «Δοκίμιο») του Εγχειριδίου «Εκφραση-έκθεση» Γ' Λυκείου εισάγεται το θέμα «Δίκαιος λόγος και άδικος λόγος» στις σελίδες 209-265. Καλύπτει επίσης τους στόχους του Προγράμματος Σπουδών που προβλέπουν την κατανόηση και τη χρήση του γραπτού και προφορικού λόγου σε ποικίλες επικοινωνιακές περιστάσεις, την καλλιέργεια του ψηφιακού γραμματισμού και την απόκτηση γνώσεων που καθιστούν τους μαθητές σκεπτόμενους και ενεργούς πολίτες της τοπικής αλλά και της παγκόσμιας κοινότητας.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Το σενάριο απαιτεί από τους μαθητές και έρευνα στο διαδίκτυο, απαίτηση που εξοικειώνει με συγκεκριμένες δυνατότητες, όπως η χρήση ηλεκτρονικού λεξικού, οπότε το διαδίκτυο χρησιμοποιείται ως πηγή πληροφόρησης. Οδηγεί τους μαθητές, επίσης, στη γνωριμία με νέα περιβάλλοντα εργασίας, όπως το Powerpoint, με τα οποία η εξοικείωση συνιστά θεμελιώδη γνώση του ψηφιακού γραμματισμού για την

εποχή μας. Συμβάλλει κατά τον τρόπο αυτόν στη διαμόρφωση νέων ταυτοτήτων ικανών να αναγνωρίζουν, να κατανοούν και να ανασυνθέτουν την κοινωνική πραγματικότητα, όπως αυτή προκύπτει στο νέο περιβάλλον γνώσης.

Κείμενα

Έκφραση-Έκθεση Γ΄ Λυκείου:

- Μαγκάκης, Γ.Α., «Γράμμα απ' τη φυλακή για τους Ευρωπαίους» («Θεματικοί Κύκλοι» σελ. 388-392).

Υποστηρικτικό/εκπαιδευτικό υλικό:

- Παπανούτσος, Ε.Π., «Τα όρια της υπακοής» (από το «Η κρίση του πολιτισμού μας» (εκδ. Φιλιπότη, Στ΄ έκδοση, σελ. 242-247).

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

1ο δίωρο (Στη σχολική αίθουσα υπό την προϋπόθεση ότι θα υπάρχουν τέσσερις ηλεκτρονικοί υπολογιστές με πρόσβαση στο διαδίκτυο) .

Την Παρασκευή 7 Μαρτίου την 4^η και 5^η ώρα ξεκίνησα την εφαρμογή του σεναρίου μου στο τμήμα μου, το Γ3. Την προηγούμενη είχα εξηγήσει στο τμήμα τι πρόκειται να εφαρμόσουμε και είχαν σε ικανοποιητικό βαθμό προετοιμαστεί τουλάχιστον ψυχολογικά. Έδειξαν μάλιστα διάθεση να συμμετάσχουν και να πειραματιστούν σε μια νέα διδακτική πρακτική. Το Γ3 είναι ένα τυπικό τμήμα της Γ΄ λυκείου, χωρίς μαθητές που αποκλίνουν είτε προς εξαιρετικό είτε προς πολύ χαμηλό επίπεδο. Θα το χαρακτήριζα τμήμα με δυσκολίες, γιατί υπάρχουν αρκετοί μαθητές που υστερούν γνωστικά και μορφωτικά και δεν στοχεύουν στις πανελλήνιες. Το σενάριο εκτελέστηκε κατά το πρώτο δίωρο στην προσωπική μου αίθουσα, στην οποία χρησιμοποίησα τέσσερις υπολογιστές αλλά όχι και το ασύρματο δίκτυο του σχολείου. Ο λόγος ήταν μια πολύωρη διακοπή ρεύματος που ταλαιπώρησε όλο το σχολείο.

1ο βήμα

Δίνονται τα κείμενα του Γ.Α. Μαγκάκη «Γράμμα απ' τη φυλακή για τους Ευρωπαίους» και του Ε.Π. Παπανούτσου «Τα όρια της υπακοής» (βλ. [Παράρτημα](#)).

Οι μαθητές χωρίζονται σε τέσσερις ομάδες.

Οι δυο πρώτες μελετούν το κείμενο του Μαγκάκη και εντοπίζουν:

- α) η πρώτη ομάδα τις επιπτώσεις που γεννά η στέρηση της ελευθερίας στον άνθρωπο σύμφωνα με το κείμενο·
- β) η δεύτερη τους τρόπους αντίδρασης και τις τεχνικές επιβίωσης που επιλέγει ο κρατούμενος συγγραφέας.

Οι δυο επόμενες ομάδες μελετούν το κείμενο του Παπανούτσου και:

- γ) η τρίτη ομάδα επικεντρώνεται στην ψυχολογική ερμηνεία της υπακοής στην αυθαίρετη εξουσία·
- δ) η τέταρτη ομάδα εντοπίζει και συγκεντρώνει τα λογικά και ηθικά επιχειρήματα που χρησιμοποιεί ο Παπανούτσος.

Στόχος: Η κατάκτηση της δεξιότητας της αποδόμησης των κειμένων και της άντλησης από αυτά χρήσιμων πληροφοριών.

Σύμφωνα με το σενάριο, χάρισα πράγματι τους μαθητές σε τέσσερις ομάδες. Στη συγκεκριμένη συγκυρία είχαμε τις εξής αντιξοότητες:

- Τμήματα της β΄ τάξης έπαιζαν ποδόσφαιρο για το ενδοσχολικό πρωτάθλημα και 2-3 μαθητές έλειπαν ως διαιτητές ή θεατές.
- Όλη την ημέρα, όπως σημείωσα πριν, το σχολείο ήταν χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα.

Οι ομάδες δε δημιουργήθηκαν από μένα, αλλά διατηρήθηκε η χωροταξική τους κατανομή. Έτσι προέκυψε μια δυσκολία στην α΄ ομάδα, στην οποία οι μαθητές ήταν τέσσερις, από τους οποίους οι τρεις μέτριας στην καλύτερη περίπτωση επίδοσης και επιμέλειας. Δυσκολεύτηκα στην αρχή να βάλω τους μαθητές αυτής της ομάδας στο κλίμα της ομαδοσυνεργατικής λειτουργίας όχι τόσο επειδή δεν ήθελαν να συνεργαστούν, αλλά επειδή δεν ήθελαν να εργαστούν παρά τη συζήτηση και τη συμφωνία που είχαν εκφράσει την προηγούμενη. Τελικά λειτούργησε η συγκεκριμένη ομάδα με μέτρια αποτελέσματα και με δική μου πίεση και καθοδήγηση. Οι τρεις άλλες ομάδες δεν παρουσίασαν προβλήματα, μάλιστα καθώς δούλευαν εξέφρασαν

και θετικά σχόλια για τη μέθοδο εργασίας. Οι ομάδες είναι στις φωτογραφίες omad_1, omad_2, omad_3 και omad_4 στα Τεκμήρια.

Διεκπεραίωσαν ικανοποιητικά το πρώτο μέρος, τη συγκέντρωση των στοιχείων που ζητούσε το σενάριο και έφτιαξαν καταλόγους, τους οποίους ένας εκπρόσωπος κάθε ομάδας έγραφε και στον πίνακα της τάξης. Αυτό δεν το είχα προβλέψει στο σενάριο, αλλά το θεώρησα αυτονόητο, για να μπορούν να παρακολουθούν όλες οι ομάδες το έργο των άλλων. Είναι οι φωτογραφίες με τα ονόματα ΠΙΝΑΚΑΣ_1, ΠΙΝΑΚΑΣ_2, ΠΙΝΑΚΑΣ_3, ΠΙΝΑΚΑΣ_4 στα Τεκμήρια.

- Στη συνέχεια ένας άλλος εκπρόσωπος κάθε ομάδας σηκώθηκε και παρουσίασε προφορικά το υλικό της ομάδας του. Εδώ φάνηκε η απειρία των παιδιών, αφού στρέφονταν αρχικά προς εμένα και όχι προς την τάξη. Τους έδωσα τις κατάλληλες οδηγίες.
- Ακολούθως η ομάδα α΄ συνέθεσε χρησιμοποιώντας τον κατάλογο με τα στοιχεία που είχε συγκεντρώσει μία παράγραφο, την οποία παραθέτω χωρίς διόρθωση.

Παράγραφος ομάδας α΄: *Στο χώρο των φυλακών οι αντίζοες συνθήκες αποτελούν κίνδυνο για τη ψυχική υγεία των εγκλείστων . Η απώλεια της ελευθερίας με την αγωνία , την ασφυξία και την καταπίεση που προκαλεί , σε συνδυασμό , με την πιθανή κόλαση της ανάκρισης αποδυναμώνει το πνεύμα του ανθρώπου , με αποτέλεσμα να εμφανίζονται καταστάσεις διάσπασης μέσα του , να χάνει τα λογικά του και να υπάρχει ένας παράδοξος αλληλοσπαραγμός μεταξύ του ίδιου και των σκέψεων του . Είναι φανερό , λοιπόν , ότι η απόλυτη απομόνωση που επιφέρει ο εγκλεισμός σε μια τέτοιου είδους φυλακή μετατρέπει τους φυλακισμένους σε τέρατα , σε όντα πρώην ανθρώπους .*

- Το ίδιο έκανε και η β΄ ομάδα και έφτιαξε τη δική της παράγραφο, στην οποία αποτυπώνει τις αξίες της ζωής που νεκρώνονται στο ολοκληρωτικό καθεστώς. Την παραθέτω χωρίς διόρθωση.

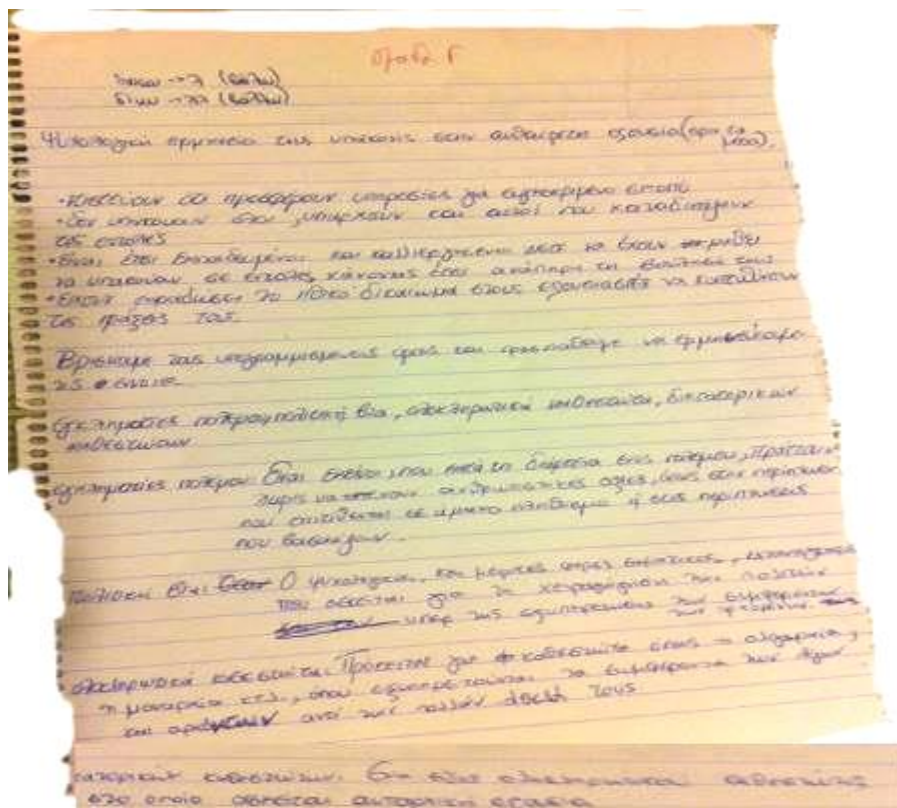
Παράγραφος ομάδας β΄:

Αξίες που νεκρώνονται σε ένα ολοκληρωτικό καθεστώς.

Στη σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία υπάρχει πλήθος αξιών και θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου τα οποία είναι νομικά κατοχυρωμένα και αναφαίρετα. Εντούτοις, στο πλαίσιο ενός ολοκληρωτικού καθεστώτος, αυτά καταπατώνται θίγοντας την αξιοπρέπεια των πολιτών. Βασικές αξίες όπως είναι η ανεξαρτησία, η δικαιοσύνη και η ελευθερία επικοινωνίας με τον οποιονδήποτε καταργούνται, οδηγώντας στη γενικότερη απαξίωση της ανθρώπινης ελευθερίας.

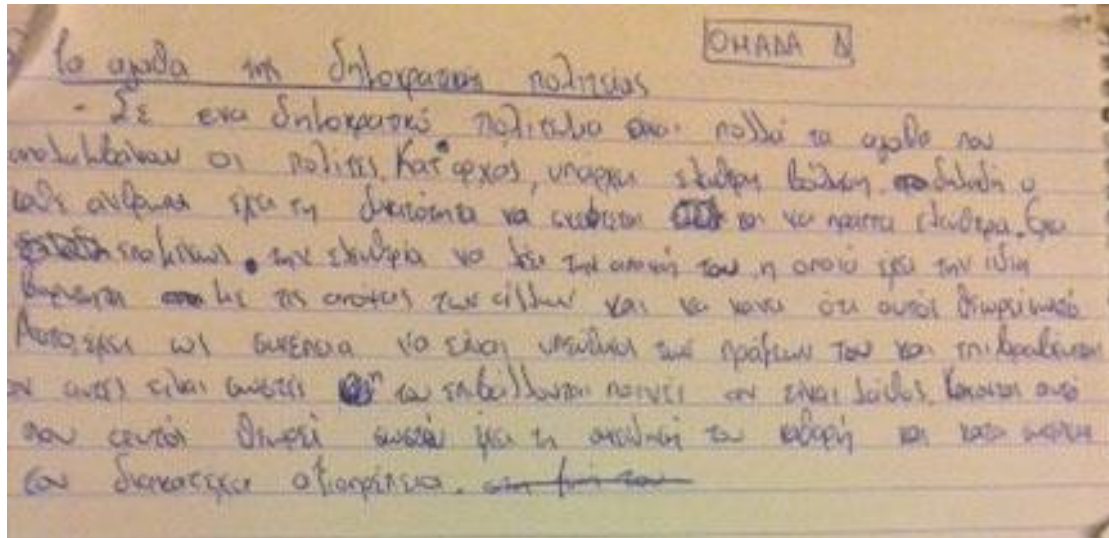
Η ομάδα γ' που επρόκειτο, σύμφωνα με το σενάριο, να ερμηνεύσει με τη βοήθεια του ηλεκτρονικού λεξικού τούς υπογραμμισμένους όρους από το κείμενο του Παπανούτσου δεν το υλοποίησε ηλεκτρονικά λόγω της διακοπής ρεύματος αλλά λειτουργώντας ως ομάδα περιορίστηκε στην καταγραφή στο χαρτί. Το παραθέτω στην Εικόνα 1.

Εικόνα 1.

Η ομάδα δ΄ χρησιμοποιώντας τις έντονα γραμμένες λέξεις και φράσεις του κειμένου Παπανούτσου συνθέτει στον επεξεργαστή κειμένου ένα κείμενο μιας παραγράφου (80-100 λέξεων) στο οποίο περιγράφει τα αγαθά της δημοκρατικής πολιτείας που απολαμβάνει ο πολίτης. Το παραθέτω εδώ.

Εικόνα 2. Τα αγαθά της δημοκρατίας.

Οι ομάδες γ΄ και δ΄ δε χρησιμοποίησαν ηλεκτρονικό υπολογιστή λόγω της διακοπής ρεύματος. Οι ομάδες α΄ και β΄ ήταν τυχερές, γιατί οι δυο πρώτοι φορητοί υπολογιστές είχαν ενέργεια και λειτουργούσαν.

Η τρίτη και η τέταρτη ώρα του σεναρίου υλοποιήθηκαν την Παρασκευή 29 Μαρτίου στο εργαστήριο πληροφορικής λόγω εργασιών στην αίθουσά μου. Οι ομάδες παρέμειναν κατά βάση ίδιες με το α΄ δίωρο αλλά με μικρές ελλείψεις λόγω της εποχής και της τάξης. Η Γ΄ λυκείου τέτοιες μέρες ακόμη και με προσunenνόηση δύσκολα επιτυγχάνει απαρτία. Κατά την ώρα αυτήν παρουσιάστηκαν κάποια προβλήματα που σημειώνω. Η μία ομάδα βρέθηκε σε υπολογιστή χωρίς Επεξεργαστή Κειμένου, γιατί το εργαστήριο πληροφορικής είναι σε φάση αναδιοργάνωσης για να λειτουργήσει το ΚΣΕ σε λίγες μέρες και αναγκαστήκαμε να χρησιμοποιήσουμε έναν δικό μου υπολογιστή με Επεξεργαστή Κειμένου. Αυτή η δυσκολία οδήγησε σε

σχετική καθυστέρηση όπως και η ανάγκη να αναπροσαρμοστούν οι ομάδες με αναγκαστικές αλλαγές λόγω απουσιών και μεγάλης χαλαρότητας ορισμένων μαθητών. Χάθηκε λοιπόν χρόνος στην έναρξη της ώρας για την προσαρμογή και εγκατάσταση των ομάδων στους υπολογιστές δεδομένων των προβλημάτων αυτών.

Σύμφωνα με τα Φύλλα εργασίας οι ομάδες α' και β' έπρεπε να εντοπίσουν τη χρήση της γλώσσας (αναφορική-ποιητική) και την οργάνωση (λογική-συνειρμική) της επιχειρηματολογίας στο κείμενο του Μαγκάκη, αφού αναζητήσουν προηγουμένως στο διαδίκτυο (<http://tinyurl.com/ab4b4zd>) και καταγράψουν τη σχετική θεωρία. Οι ομάδες α' και β' εύκολα και γρήγορα εντόπισαν τη λειτουργία της γλώσσας και την οργάνωση της επιχειρηματολογίας των δύο κειμένων.

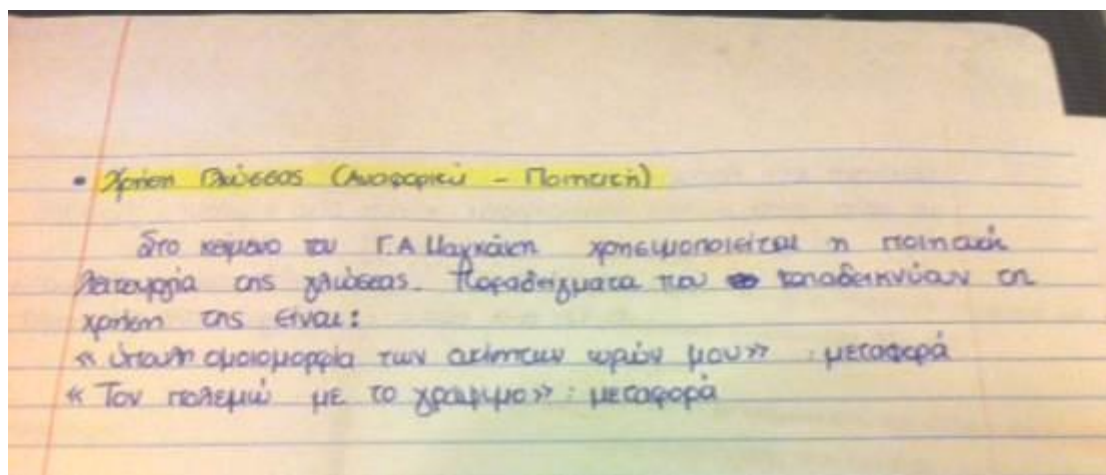
Η ομάδα α' σημείωσε:

«Στο κείμενο του Γ.Α. Μαγκάκη χρησιμοποιείται η ποιητική λειτουργία της γλώσσας.

Παραδείγματα που καταδεικνύουν τη χρήση της είναι:

«ύπουλη ομοιομορφία των ακίνητων ωρών μου» (μεταφορά)

«τον πολεμώ με το γράψιμο» (μεταφορά)»

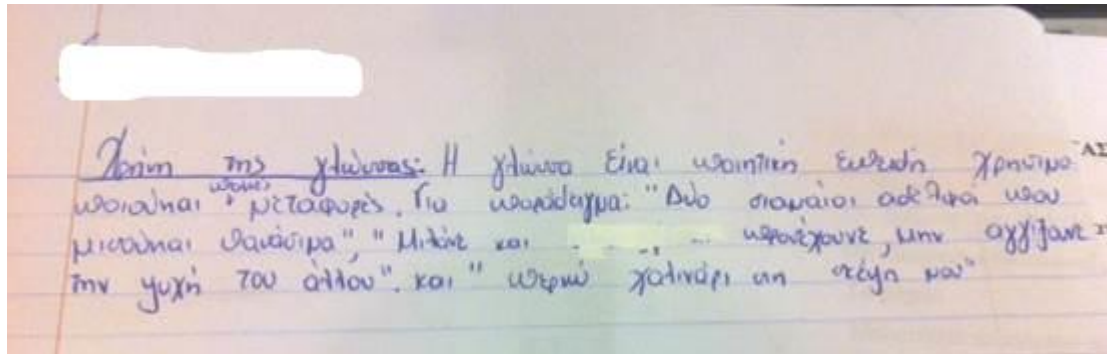
Εικόνα 3. Λειτουργία γλώσσας ομάδας α'

Η ομάδα β' σημείωσε:

«Χρήση της γλώσσας: Η γλώσσα είναι ποιητική, επειδή χρησιμοποιούνται πολλές μεταφορές. Για παράδειγμα: «Δυο σιαμαίοι αδελφοί που μισούνται θανάσιμα»,

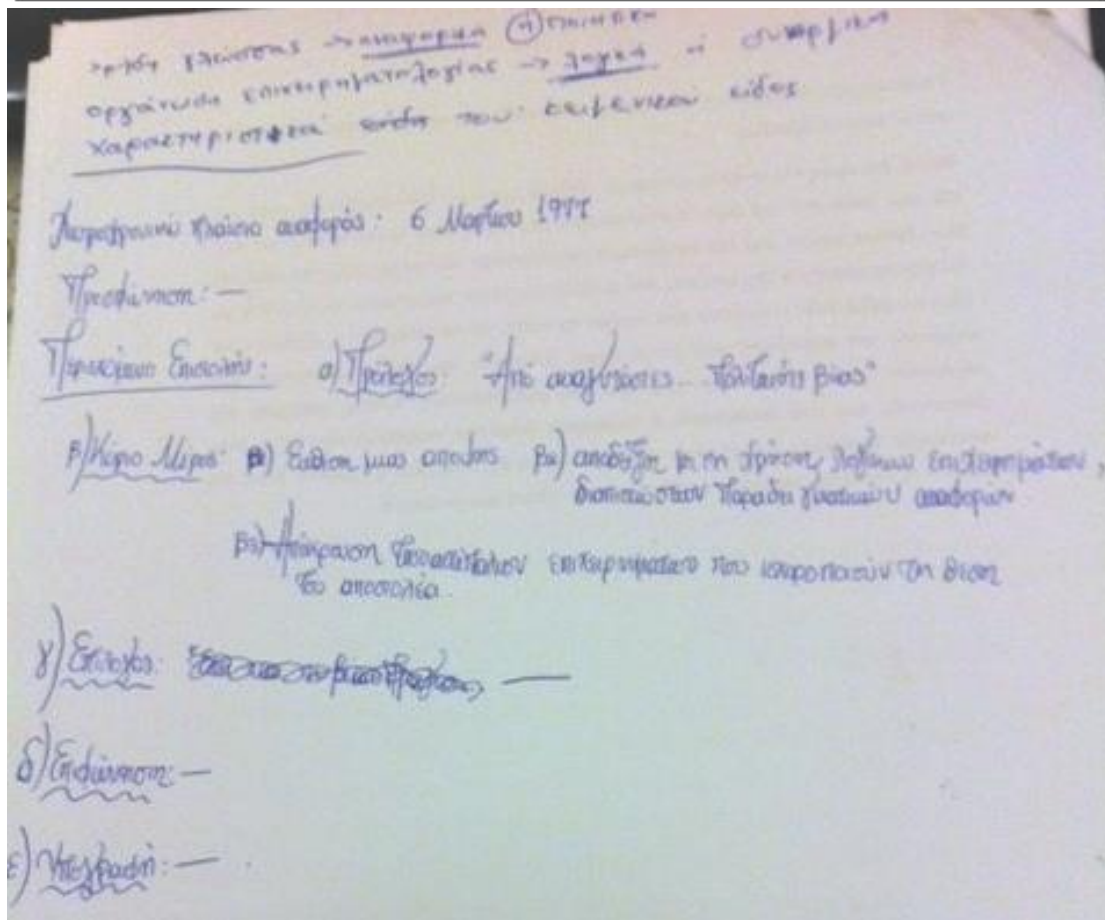
«Μιλάνε και προσέχουνε μην αγγίζουμε την ψυχή του άλλου» και «περνώ χαλινάρι στη σκέψη μου».

Εικόνα 4. Λειτουργία γλώσσας ομάδας β'

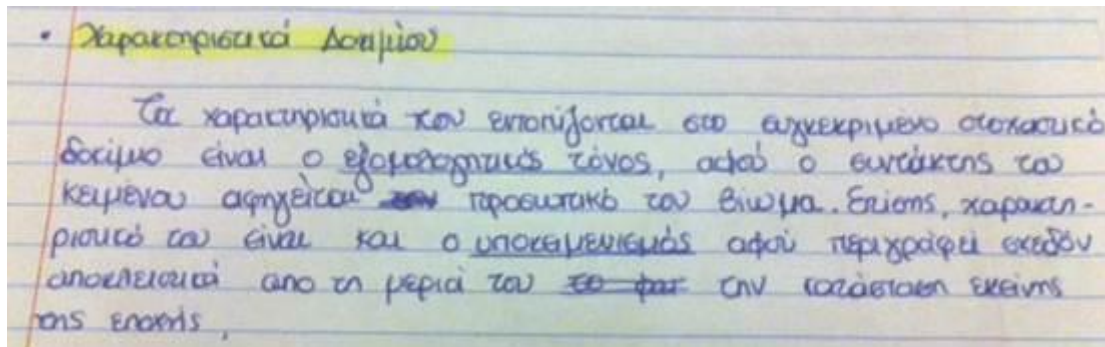
Για την οργάνωση του κειμένου οι διαπιστώσεις περιορίστηκαν σε προφορική μόνο διατύπωση, για να κερδηθεί χρόνος. Οι ομάδες υποστήριξαν πως η οργάνωση του κειμένου της επιστολής Μαγκάκη είναι συνειρμική, αν και διέκριναν και λογική ροή νοημάτων ορισμένοι μαθητές.

Οι ομάδες γ' και δ' έλεγξαν το κείμενο του Παπανούτσου ως προς τη χρήση της γλώσσας και ως προς την οργάνωση της επιχειρηματολογίας και σημείωσαν ως προς τη γλώσσα πως είναι αναφορική η λειτουργία της και για την οργάνωση πως είναι λογική. Το βλέπουμε στο πάνω μέρος της εικόνας 5.

Εικόνα 5.

Στη συνέχεια οι ομάδες α' και β' ανέλαβαν να ελέγξουν τα χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους της επιστολής και του δοκιμίου αντίστοιχα, αφού αναζητήσουν προηγουμένως στο διαδίκτυο για την επιστολή (<http://tinyurl.com/byzcwaj>) και για το δοκίμιο (<http://tinyurl.com/ab4b4zd>) τα θεωρητικά σημεία και καταγράψουν τα χαρακτηριστικότερα στοιχεία κάθε κειμενικού είδους. Η ομάδα α' σημείωσε ως χαρακτηριστικά τον εξομολογητικό τόνο και τον υποκειμενισμό. Βλ. εικόνα 6:

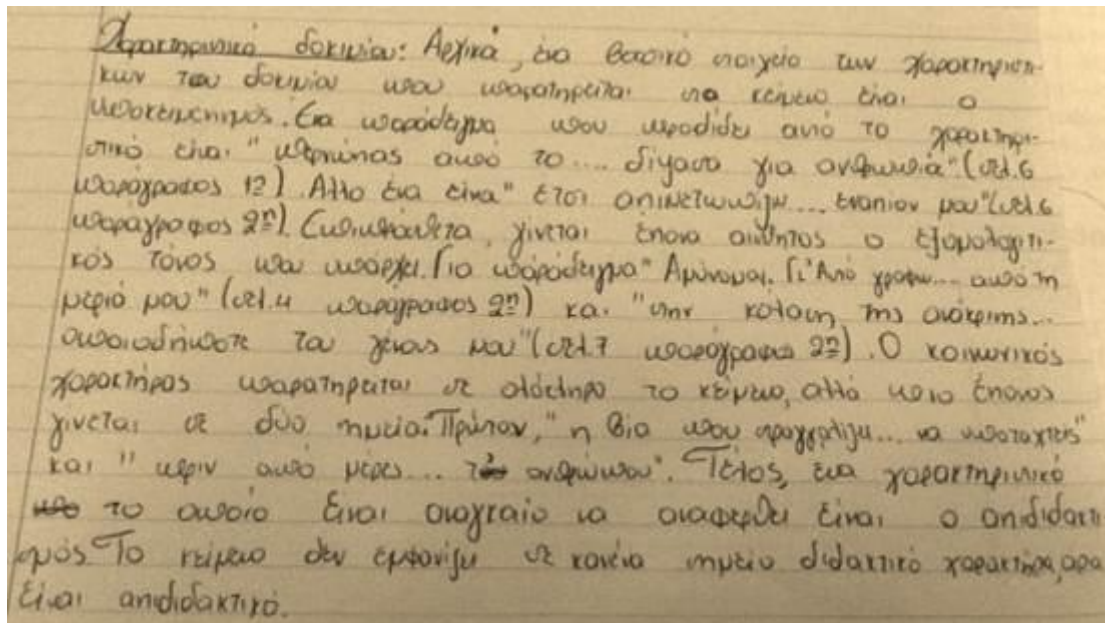
Εικόνα 6.

Το επόμενο βήμα που έπρεπε να διεκπεραιώσουν ήταν να εντοπίσουν τα χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους της επιστολής η α' ομάδα και τα χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους του δοκιμίου η β' ομάδα. Εδώ πρέπει να σημειώσω τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του κειμένου του Μαγκάκη, το οποίο είναι, όπως σημειώνεται και στον τίτλο του, επιστολή, αλλά με έντονα τα χαρακτηριστικά του δοκιμίου. Θα μπορούσα να το εκμεταλλευτώ, για να δείξω τη σχέση μεταξύ των κειμενικών ειδών αλλά και την τυπικότητα και τη συμβατικότητα των χαρακτηριστικών των κειμενικών ειδών, αλλά ο χρόνος δεν το επέτρεψε. επίσης, δεν είχα δώσει με σύνδεσμο στο wiki μου τη σχετική θεωρία και ζήτησα από τα παιδιά να την αναζητήσουν στις σημειώσεις από τις παραδόσεις μου και στα διδακτικά τους εγχειρίδια. Εντωμεταξύ την ανέβασα στο wiki και αργότερα την πρόσθεσα και στο σενάριο.

Η ομάδα β' εντόπισε τα χαρακτηριστικά του δοκιμίου και σημείωσε:

- τον υποκειμενισμό («περνώντας από το... δίψασα για ανθρωπιά»),
- τον εξομολογητικό τόνο («Αμύνομαι. Γι' αυτό γράφω... από τη μεριά μου»),
- τον κοινωνικό χαρακτήρα («πριν από μέρες ... του ανθρώπου») και τέλος
- τον αντιδιδασκισμό.

Οι παρατηρήσεις της ομάδας β' φαίνονται στην ακόλουθη εικόνα:

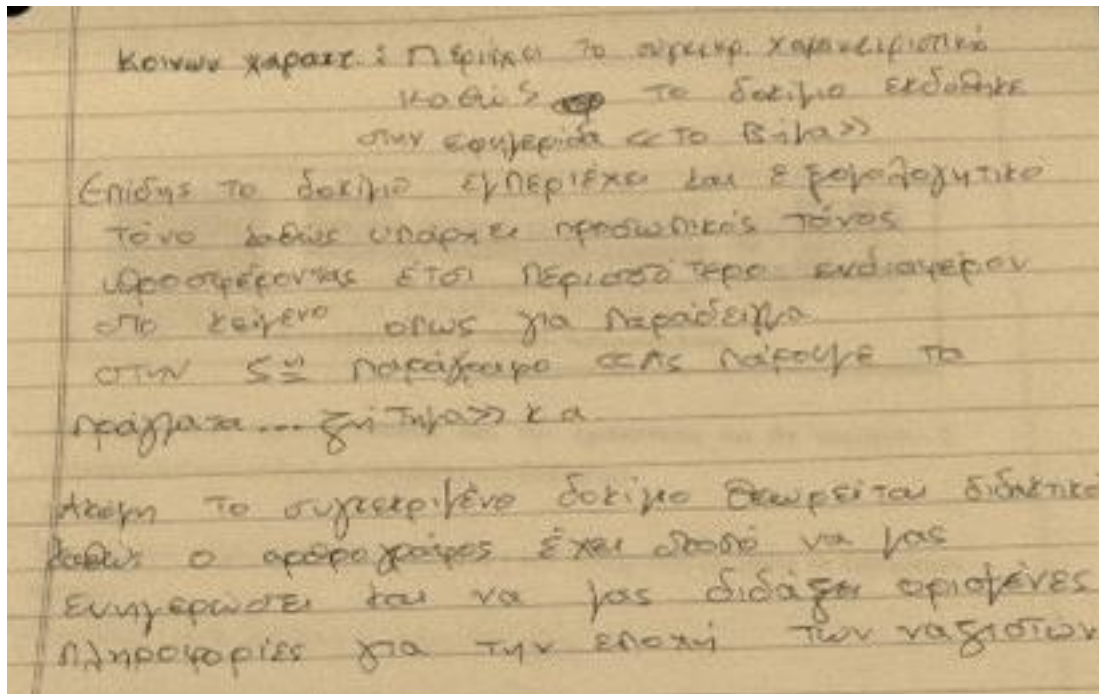
Εικόνα 7. Χαρακτηριστικά δοκιμίου ομάδας β'

Οι ομάδες γ' και δ' έλεγξαν το κείμενο του Παπανούτσου ως προς τα χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους του δοκιμίου, αφού συμβουλευτήκαν τη θεωρία στο διαδίκτυο (<http://tinyurl.com/blcp2pn>) και κατέγραψαν:

- η ομάδα γ' πολύ λακωνικά τα χαρακτηριστικά
 - του υποκειμενισμού (σημειώνοντας: «π.χ. όπως εξήγησα», «που αναφέρω στο προηγούμενο άρθρο μου»),
 - του κοινωνικού χαρακτήρα (σημειώνοντας: «γενικά αναφέρεται σε ένα κοινωνικό φαινόμενο και έχει εκδοθεί στο ΒΗΜΑ».)
- η ομάδα δ' αναλυτικότερα τα χαρακτηριστικά:
 - κοινωνικό χαρακτήρα,
 - εξομολογητικό τόνο (αναφέροντας ως παράδειγμα την πέμπτη παράγραφο «Ας πάρουμε τα πράγματα ... ζήτημα»),
 - διδακτικό (Χαρακτηριστικά η ομάδα σημειώνει: θεωρείται διδακτικό καθώς ο αρθρογράφος έχει σκοπό να μας ενημερώσει και να μας διδάξει ορισμένες πληροφορίες για την εποχή των ναζιστών»).

Οι παρατηρήσεις της ομάδας δ' φαίνονται στην ακόλουθη εικόνα:

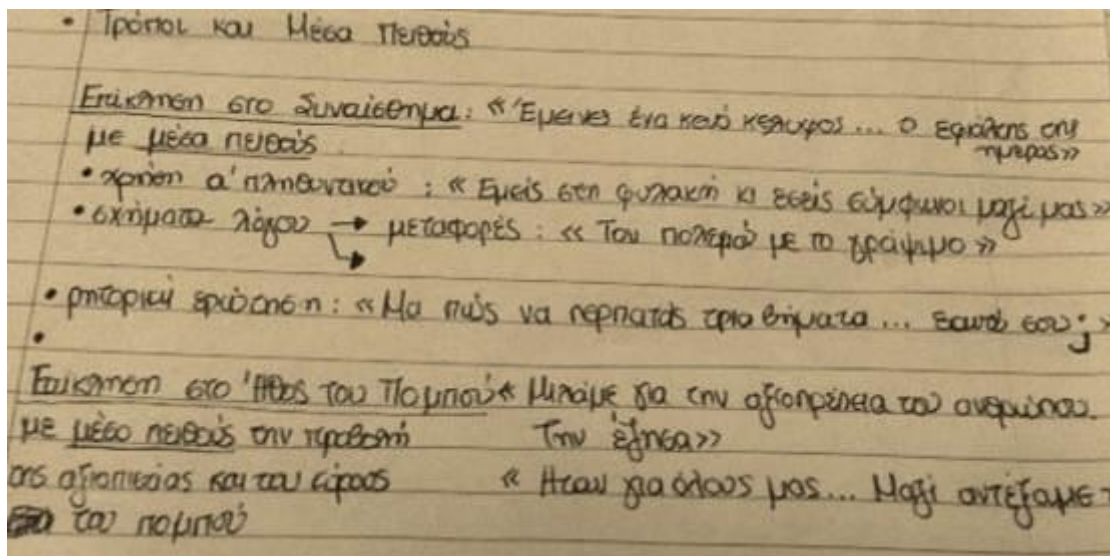
Εικόνα 8. Χαρακτηριστικά δοκιμίου ομάδας δ'

Στη συνέχεια οι ομάδες α' και β' έλεγξαν το κείμενο του Μαγκάκη ως προς τους χρησιμοποιούμενους τρόπους και τα μέσα πειθούς και τεκμηρίωσαν την άποψή τους με αναφορές σε ενδεικτικά σημεία του κειμένου. Η ομάδα α' εντόπισε:

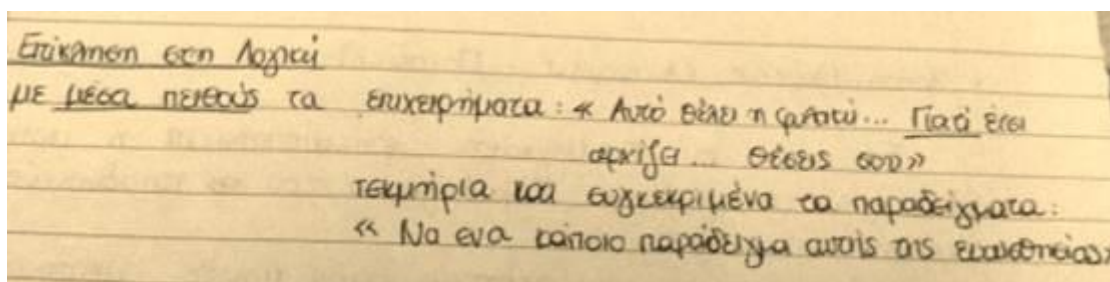
- επίκληση στο συναίσθημα με χρήση:
 - α' πληθυντικού,
 - σχημάτων λόγου (μεταφορές),
 - ρητορικής ερώτησης,
- επίκληση στο ήθος του πομπού με χρήση ως μέσου της προβολής της αξιοπιστίας και του κύρους του πομπού·
- επίκληση στη λογική με χρήση ως μέσων
 - επιχειρημάτων και
 - τεκμηρίων.

Στις εικόνες που ακολουθούν φαίνονται τα πορίσματα της ομάδας α΄:

Εικόνα 9α. Τρόποι πειθούς ομάδας α΄.

Εικόνα 9β. Τρόποι πειθούς ομάδας α΄.

Η ομάδα β΄ σημείωσε πάνω στο ίδιο το κείμενο του Παπανούτσου που είχα μοιράσει σαν πλαγιότιτλους τα στοιχεία πειθούς. Συγκεκριμένα σημείωσαν:

- επίκληση στη λογική με χρήση παραδειγμάτων ως τεκμηρίων τα σημεία:
 - «Να ένα κάποιο παράδειγμα: Πριν από μέρες ... σημερινό πρόβλημα τ' ανθρώπου».
 - «Τους μήνες που έμεινα μέσα στη μηχανή ... όλη την ανθρωπότητα».
- επίκληση στο συναίσθημα με:
 - μεταφορά («Περνώντας από το δικαστήριο πείνασα για δικαιοσύνη».)

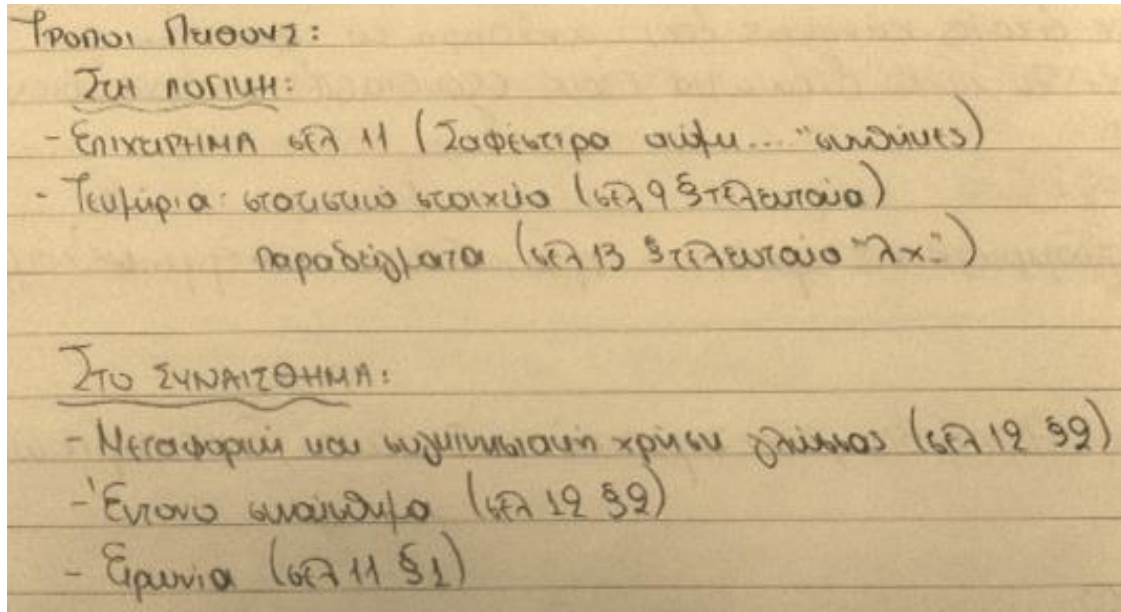

- φορτισμένο λεξιλόγιο («Αυτούς που αντισταθήκανε και τώρα βαδίζουνε ... την ψυχή του άλλου».)

Ταυτόχρονα οι ομάδες γ' και δ' έλεγξαν το κείμενο του Παπανούτσου ως προς τους χρησιμοποιούμενους τρόπους και τα μέσα πειθούς και τεκμηρίωσαν την άποψή τους με αναφορές σε ενδεικτικά σημεία του κειμένου. Η ομάδα γ' εντόπισε:

- επίκληση στη λογική με χρήση:
 - επιχειρήματος («Σαφέστερα ακόμη ... συνθήκες»),
 - τεκμηρίων και συγκεκριμένα στατιστικών στοιχείων («το μέτρο, ελάχιστες εξαιρέσεις, δεν υπερβαίνει το 40%) και
 - τεκμηρίων (το παράδειγμα στην τελευταία παράγραφο: «Δεν αφήνεις λ.χ. το παιδί να δει την αποτέφρωση της μητέρας του...»)
- επίκληση στο συναίσθημα με χρήση:
 - μεταφορικής και συγκινησιακής γλώσσας («Ακόμη κι όταν το ανθρώπινο χέρι κινείται τυφλά...»),
 - συναισθήματος («η έξη αποδυναμώνει τη συνείδηση ... ακρωτηριάζει, κάνει ανάπηρη τη βούληση. Αλλά ας μη γελιόμαστε»),
 - ειρωνείας (σελ. 11 παρ. 1).

Στην εικόνα που ακολουθεί φαίνονται τα πορίσματα της ομάδας γ':

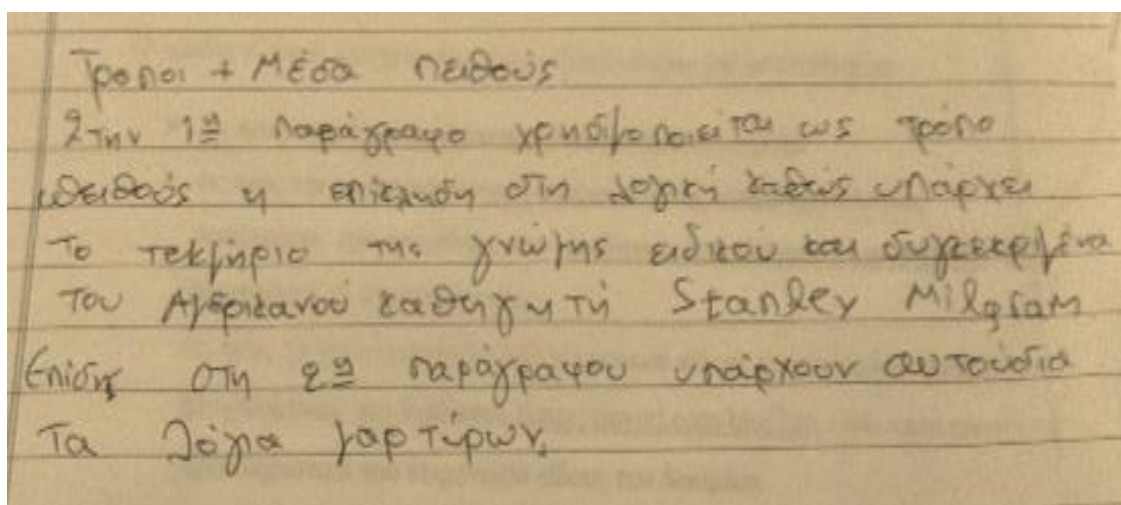
Εικόνα 10. Τρόποι πειθούς ομάδας γ'.

Η ομάδα δ' εντόπισε:

➤ επίκληση στη λογική με χρήση:

τεκμηρίων (στην πρώτη παράγραφο η γνώμη της αυθεντίας του Stanley Milgram και στη δεύτερη η αναφορά αυτούσιων των λόγων μαρτύρων).

Στην εικόνα που ακολουθεί φαίνονται τα πορίσματα της ομάδας δ':

Εικόνα 11. Τρόποι πειθούς ομάδας δ'.

3ο βήμα

Οι ομάδες α' και β' συνθέτουν από ένα αρχείο PowerPoint στο οποίο παρουσιάζουν το κειμενικό είδος, τη λειτουργία της γλώσσας και ταξινομημένους τους τρόπους πειθούς που χρησιμοποιούνται στο κείμενο του Μαγκκάκη. Τα αρχεία αυτά βρίσκονται στα Τεκμήρια ως MAGKAKH PPT_OMAD_1 και ως MAGKAKH PPT_OMAD_2. Οι ομάδες γ' και δ' συνθέτουν από ένα αρχείο PowerPoint στο οποίο παρουσιάζουν το κειμενικό είδος, τη λειτουργία της γλώσσας και ταξινομημένους τους τρόπους πειθούς που χρησιμοποιούνται στο κείμενο του Παπανούτσου. Τα αρχεία αυτά βρίσκονται στα Τεκμήρια ως PAPANOUTSOU PPT_OMAD_3 και ως PAPANOUTSOU PPT_OMAD_4.

Η παραγωγή των παρουσιάσεων έγινε με δυσκολία από τη μια ομάδα λόγω απειρίας όλων των μελών στο λογισμικό των Παρουσιάσεων και εν μέρει λόγω μειωμένης διάθεσης να παραγάγουν το τελευταίο αυτό τμήμα του σεναρίου. Συνέβαλα κι εγώ πιέζοντας αλλά και συνεργαζόμενος με την ομάδα αυτή.

Η δημιουργία των Παρουσιάσεων πήρε ένα αρκετά μεγάλο μέρος του υπολειπόμενου χρόνου με αποτέλεσμα να συρρικνωθεί αρκετά ο χρόνος για το τέταρτο βήμα.

4ο βήμα

Η σύνθεση των επιχειρημάτων στην ολομέλεια του τμήματος έγινε με πολλή βιασύνη και σε χρόνο λιγότερο από πέντε λεπτά. Τη σύνθεση ανέλαβαν ένας εκπρόσωπος από κάθε ομάδα, σύμφωνα με το σενάριο, και συνεργάστηκαν στην προφορική παρουσίαση συμπληρώνοντας ο ένας τον άλλο οι εκπρόσωποι των ομάδων α' και β' και έπειτα οι εκπρόσωποι των ομάδων γ' και δ'.

Τελειώνοντας την υλοποίηση του σεναρίου εκτιμώ πως ίσως θα ήταν πιο αποδοτικό να απλωθεί σε πέντε ώρες, ώστε να μην υπάρχει πολλή πίεση χρόνου και να ολοκληρωθούν όλα τα βήματα του σεναρίου με άνεση.

ΑΣΚΗΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ: ΤΡΙΩΡΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Α. ΚΕΙΜΕΝΟ: Γιώργου Ν. Οικονόμου: Το πρόταγμα της αυτονομίας και τα επιχειρήματά του

Το πρόταγμα¹ της αυτονομίας δε δύναται να θεμελιωθεί ορθολογικώς, επισημαίνει ο Κ. Καστοριάδης, και αναζητά τις κοινωνικές, ιστορικές και υποκειμενικές ρίζες του. Πράγματι, υπάρχουν σημαντικά επιχειρήματα που μπορούμε, κυρίως, να τα ανασυγκροτήσουμε από τη δημοκρατική σκέψη και πρακτική, όπως τη γνωρίζουμε στην άμεση Αθηναϊκή Δημοκρατία του 5ου-4ου π.Χ. αι. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι οι αντιλήψεις και τα επιχειρήματα αυτά, δεν είναι μόνο θεωρία και ιδεώδη αλλά κυρίως πράξις, είναι ενσαρκωμένα σε θεσμούς και πρακτικές, είναι τρόπος του βίου. Χαρακτηρίζουν αποκλειστικώς και μόνο τη δημοκρατία, τη δημοκρατική σκέψη και όχι τα αριστοκρατικά ή ολιγαρχικά πολιτεύματα. Ορισμένα από τα επιχειρήματα αυτά είναι τα εξής:

Πρώτον, οι θεσμοί δημιουργούνται νόμω και όχι φύσει. Η δημοκρατική αντίληψη υποστηρίζει ότι η κοινωνία υπάρχει νόμω και όχι φύσει, ότι οι νόμοι και οι θεσμοί είναι ανθρώπινες δημιουργίες, κοινωνικές και ιστορικές, και όχι «δώρο των θεών ή της φύσεως» και δεν υπακούουν σε κάποια αναγκαιότητα στην οποία ο άνθρωπος δεν μπορεί να επέμβει. Η πολιτική σημασία της παραδοχής αυτής είναι η εξής: εφόσον δεν υπάρχει κάποια εξωκοινωνική πηγή του νόμου και των θεσμών, ο νόμος αποτελεί σύμβαση, ανθρώπινη συνθήκη, συνεπώς η ίδια η κοινωνία, ως σύνολο, μπορεί και πρέπει να ορίζει τους νόμους και τους θεσμούς, να τους αλλάζει ανάλογα με τη βούληση και τη θέλησή της. **Μέτρο της κοινωνίας γίνεται ο άνθρωπος και νόμος της η δόξα του, η γνώμη του.** Η αντίληψη ότι η κοινωνία, οι θεσμοί, οι νόμοι αποτελούν συμβάσεις σημαίνει ότι το ανθρώπινο ον αυτοδημιουργείται και η κοινωνία αυτοθεσμίζεται². Η αντίληψη αυτή είναι εμφανής

¹ Κάτι που βρίσκεται ή τίθεται σε πρώτη, σε καίρια θέση (κυρίως για ιδέες.

² ρυθμίζεται και οργανώνεται μόνη της, χωρίς έξωθεν παρέμβαση.

στον Πρωταγόρα και σε άλλους σοφιστές. Κατά τον Κ. Καστοριάδη, η ρητή αυτή παραδοχή ορίζει την αυτονομία.

Δεύτερον, η συλλογική υπεροχή των πολλών. Το επιχείρημα αυτό υποστηρίζει ότι οι πολλοί, ο δήμος ως σύνολο, **υπερτερούν** έναντι του ενός ή των ολίγων, ανεξαρτήτως του κριτηρίου που λαμβάνεται κάθε φορά υπόψη (αρετή, φρόνηση, πλούτος, πολιτική ικανότητα). Η συλλογική ανωτερότητα των πολλών αφορά έτσι τις ηθικές και τις διανοητικές δυνάμεις. Η αντίληψη αυτή δικαιολογείται από το γεγονός ότι οι πολλοί, που έκαστος χωριστά μπορεί να μην είναι «σπουδαίος», όταν είναι συγκεντρωμένοι όλοι μαζί, είναι καλύτεροι από τους ολίγους «σπουδαίους». Το επιχείρημα αυτό ενισχύεται και από άλλες πλευρές, παραδείγματος χάρη, η κρίση των πολλών είναι ασφαλέστερη, διότι είναι πολύ πιο δύσκολο να διαφθαρούν οι χιλιάδες των ανθρώπων παρά ένας μικρός αριθμός. Θεωρεί, επίσης, ότι η κρίση των πολλών είναι ασφαλέστερη, διότι είναι πιο δύσκολο να παρασυρθούν όλοι από την οργή ή από κάποιο άλλο πάθος.

Τρίτον, η ελευθερία ως πολιτική συμμετοχή. Στη δημοκρατική αντίληψη η πολιτική έννοια της ελευθερίας είναι ταυτόσημη με τη συμμετοχή, δηλαδή, ότι ελεύθερο άτομο είναι αυτό που συμμετέχει στην εξουσία, υπό όλες τις δυνατές μορφές της –κυβερνητική, νομοθετική, δικαστική, εκτελεστική. Από την έννοια αυτή της ελευθερίας προέρχεται και ο γνωστός ορισμός του πολίτη: ο πολίτης με την απόλυτη έννοια δεν ορίζεται καλύτερα παρά από το ότι συμμετέχει στη δικαστική και στις άλλες μορφές εξουσίας. Η συλλογιστική είναι η εξής: Εφ' όσον ζούμε σε μια κοινωνία η οποία πρέπει να οργανωθεί και να κυβερνηθεί, επειδή υπάρχουν κοινές υποθέσεις που αφορούν όλους, οι αρμόδιοι για να αποφασίσουν είναι αυτοί τους οποίους οι αποφάσεις αφορούν, δηλαδή οι ίδιοι οι άνθρωποι. Υπάρχει και δεύτερη πλευρά: επειδή εντός της πόλεως δεν γίνεται να μην υφιστάμεθα καμία απολύτως εξουσία, δεν είναι ίδιον του ελευθέρου μόνο να υφίσταται την εξουσία, αλλά και να την ασκεί, άρα πρέπει όλοι να ασκούν την εξουσία δι' εναλλαγής. Η αντίληψη αυτή της πολιτικής συμμετοχής στις αποφάσεις εκφράζεται με εκπληκτικό τρόπο από τον

Περικλή στον Επιτάφιο και από τον Πρωταγόρα στον γνωστό μύθο του που διασώζει ο Πλάτων.

Τέταρτον, η αριθμητική ισότητα. Η έννοια της ισότητας **απορρέει** από την έννοια της ελευθερίας, του πολίτη: «Ένα γνώρισμα της ελευθερίας είναι η ισότητα και αυτό θεωρούν όλοι οι δημοκρατικοί ως απαραίτητο όρο της δημοκρατίας». Είναι η ισότητα όλων των πολιτών στην πολιτική εξουσία υπό όλες τις ρητές μορφές της και είναι γνωστή με το όνομα της αριθμητικής ισότητας, της απόλυτης ισότητας. Η ισότητα αυτή είναι κυρίως πολιτική. Δικαιολογείται, μάλιστα, με την ιδέα της κατά φύσιν ομοιότητας: Εκείνοι που είναι όμοιοι εκ φύσεως πρέπει να έχουν ίσα δικαιώματα και να θεωρούνται εξίσου κατάλληλοι για να ασκούν εξουσία. Μια άλλη πλευρά της επιχειρηματολογίας είναι ότι η ισότητα δημιουργεί τη φιλία και την ομόνοια –υπήρχε και σχετικό παλαιό ρητό: Ισότης φιλότητα απεργάζεται. Η ισότητα είναι η κυρίαρχη φαντασιακή σημασία της δημοκρατικής κοινωνίας: διαπνέει, διαποτίζει και καθοδηγεί τα πάντα (ισηγορία, ισονομία, ισομοιρία, ισοτιμία). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η κλήρωση είναι το βασικό χαρακτηριστικό της δημοκρατίας, η ειδοποιός διαφορά της από τα άλλα πολιτεύματα.

Πέμπτον, η δικαιοσύνη ως ισότητα. Η δημοκρατική πλευρά υποστηρίζει ότι η δικαιοσύνη είναι η ισότητα και η αδικία είναι η ανισότητα. Η **αντίληψη** αυτή επαναφέρει στο πολιτικό προσκήνιο την πρωταρχική έννοια της δικαιοσύνης που λίγο - πολύ έχει συγκαλυφθεί από τους μοντέρνους θεωρητικούς και πολιτικούς, τη διανεμητική δικαιοσύνη. Αυτή έχει δύο σκέλη, πολιτική και κοινωνική δικαιοσύνη, που διανέμουν τα αντίστοιχα αγαθά που πρέπει ή μπορεί να διανεμηθούν στους πολίτες. Η διανεμητική δικαιοσύνη αφορά δηλαδή στο κύριο πολιτικό και κοινωνικό ζήτημα: τι διανέμεται, σε ποιον και από ποιον. Υπάρχουν βέβαια και μη μεριστά³ αγαθά, όπως είναι η γλώσσα, τα έθιμα, ο αέρας, κτλ. Τα μεριστά τα ορίζει η εκάστοτε κοινωνία με δική της ευθύνη και δεν είναι δεδομένα εκ θεού ή φύσει. Η δημοκρατική αντίληψη και πρακτική δέχεται ότι τα μεριστά αγαθά τα ορίζει η ίδια η κοινωνία,

³ αυτά δηλ. που μπορούν να διανεμηθούν, να μοιραστούν

δίχως να **εξαιρεί** κανένα αγαθό, και τα διανέμει εξίσου σε όλους τους πολίτες, κατ' απόλυτη αριθμητική ισότητα. Το κύριο αγαθό είναι βεβαίως η εξουσία και τα αξιώματα.

Έκτον, η πολιτική χωρίς ειδικούς. Το επιχείρημα αυτό υποστηρίζει ότι η πολιτική δεν είναι υπόθεση κάποιων υποτιθέμενων ειδικών αλλά όλης της κοινότητας. Δεν υπάρχουν ειδικοί στα πολιτικά ζητήματα. Αυτά πρέπει να αποφασίζονται από όλους τους πολίτες. Στη δημοκρατική αντίληψη ο τομέας των πολιτικών υποθέσεων διαχωρίζεται σαφώς από όλους τους άλλους τομείς, στους οποίους απαιτούνται ειδικές γνώσεις και ικανότητες. Είναι, άλλωστε, λογικό και φυσικό να μην εμπιστευόμαστε τη σκέψη μας σε έναν φιλόσοφο, κατά τον τρόπο που εμπιστευόμαστε το σώμα μας σε ένα γιατρό ή γυμναστή, τις νομικές υποθέσεις μας σε ένα δικηγόρο και την κατασκευή της οικίας μας σε ένα μηχανικό. Άλλωστε, οι δημόσιες υποθέσεις δεν είναι του ίδιου είδους με αυτές του σώματός μας, τις νομικές ή τις κατασκευαστικές, διότι σε αυτές δεν υπάρχουν ειδικευμένες γνώσεις και τεχνικές, που μπορούν να μεταδοθούν ως συνταγές και να λύσουν τα προβλήματα.

Η θεωρητική υποστήριξη αυτής της αντίληψης παρέχεται από τον Πρωταγόρα στον γνωστό μύθο και λόγο. Το επιχείρημα αυτό στρέφεται ευθέως κατά της αντιπροσώπευσης, κατά της θεωρίας των ειδικών και των ελίτ, που με τη μια ή την άλλη μορφή έχει υποσκάψει την πολιτική συνείδηση των ανθρώπων. Κύριοι αίτιοι γι' αυτό είναι τα κόμματα, τα οποία υποστηρίζουν ότι αυτά είναι ικανά να λύσουν τα προβλήματα των ανθρώπων και όχι αυτοί οι ίδιοι. Συνυπεύθυνοι, όμως, είναι και οι ίδιοι οι άνθρωποι, που δέχονται και υπακούουν σε αυτήν την αντίληψη.

Και τέλος, έβδομον, η κυριαρχία του νόμου. Υποστηρίζει ότι κυρίαρχος πρέπει να είναι ο νόμος και όχι τα άτομα, διότι τα άτομα, ακόμη και όταν είναι τα άριστα, έχουν επιθυμίες, πάθη, αδυναμίες και προκαταλήψεις, με αποτέλεσμα να διαστρέφεται η κρίση τους. Γι' αυτό επιβάλλεται η ύπαρξη ενός γενικού ρυθμιστικού κανόνα με αμεροληψία, χωρίς εύνοιες και έχθρες, πράγμα που επιτυγχάνεται με τον νόμο, ο οποίος είναι ουδέτερος και ισχύει ανεξαιρέτως για όλους, ανεξαρτήτως

κοινωνικής και οικονομικής θέσεως. Η δημοκρατική κυριαρχία του νόμου δεν έχει καμία απολύτως σχέση με την απλή ύπαρξη νόμων στα άλλα πολιτεύματα, ολιγαρχικά και αριστοκρατικά, ή ακόμη στα σημερινά. Η ουσιαστική διαφορά της είναι ότι οι νόμοι στη δημοκρατία είναι αποτέλεσμα γενικής ή πλειοψηφικής αποδοχής μετά από τη συμμετοχή όλων και την ελεύθερη συζήτηση, τις **αντιπαράθεσεις** και την κριτική στην Εκκλησία του Δήμου. Στην αντίληψη αυτή υποβόσκει η σημαντική ιδέα ότι η εξουσία διαφθείρει και η απόλυτη εξουσία διαφθείρει απόλυτα. (Διασκευή του <http://tinyurl.com/273c38u>)

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Να αποδώσετε το κείμενο σε διάγραμμα έχοντας ως άξονες τα επτά επιχειρήματα της υπεροχής της δημοκρατίας. (Μονάδες 25)
2. Να αναπτύξετε σε 80-100 λέξεις το απόσπασμα: Μέτρο της κοινωνίας γίνεται ο άνθρωπος και νόμος της η δόξα του, η γνώμη του. (Μονάδες 10)
- 3α. Να γράψετε ένα συνώνυμο για καθεμιά από τις λέξεις: υπερτερούν, απορρέει, αντίληψη, εξαιρεί, αντιθέσεις. (Μονάδες 5)
- 3β. Να γράψετε δύο ομόρριζα (απλά ή σύνθετα) για καθεμιά από τις επόμενες λέξεις: επέμβει, σπουδαίος, πλευρά, υφιστάμεθα, ανεξαιρετός. (Μονάδες 5)
- 4α. Με ποιους τρόπους αναπτύσσεται η έκτη παράγραφος του κειμένου; (Πέμπτον, η δικαιοσύνη ως ισότητα ... βεβαίως η εξουσία και τα αξιώματα.) (Μονάδες 5)
- 4β. Η έκτη παράγραφος έχει ή όχι περίοδο κατακλείδα; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας. (Μονάδες 5)
5. Ποιος τρόπος πειθούς χρησιμοποιείται στην έβδομη παράγραφο: «Έκτον, η πολιτική χωρίς ειδικούς... συνταγές και να λύσουν τα προβλήματα»; (Μονάδες 5)
6. Παραγωγή λόγου: Έχοντας ως ερέθισμα το κείμενο του Γ. Οικονόμου συντάξτε μιαν ομιλία 500-600 λέξεων για το ετήσιο συνέδριο των οργανώσεων νεολαίας της χώρας σας στην οποία προσπαθήστε να εκθέσετε αιτιολογημένα τους παράγοντες εκείνους που έχουν αμβλύνει σήμερα το ενδιαφέρον των νέων για τις κοινές υποθέσεις και ακολούθως να παρουσιάσετε τις πιθανές συνέπειες αυτής της

αδιαφορίας των νέων τόσο για τη ζωή και το μέλλον των ίδιων όσο και για το κοινό μέλλον της χώρας.

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση στο πλαίσιο του παρόντος σεναρίου είναι μια διαρκής διαδικασία που διενεργείται σε όλη τη διάρκεια του σεναρίου. Και κατά την φάση της εργασίας ανά ομάδες είναι χρήσιμο να ζητηθεί από τον διδάσκοντα η άσκηση της αυτοαξιολόγησης στο πλαίσιο της ομάδας αλλά και κατά τη φάση της προφορικής παρουσίασης του έργου της κάθε ομάδας τα μέλη των άλλων ομάδων είναι πρόσφορο να αξιολογούν τον παραγόμενο προφορικό λόγο και το περιεχόμενο της εργασίας κάθε ομάδας (ετεροαξιολόγηση), ώστε να αναπτύξουν και τη δεξιότητα της αξιολόγησης.

Τα παιδιά αξιολογούνται σε τρία κειμενικά είδη: το πρώτο είναι η προφορική ανακοίνωση της διερεύνησης που πραγματοποίησαν στο σώμα των δύο δοθέντων κειμένων, το δεύτερο είναι η σύνθεση μικροκειμένων-παραγράφων με τα προϊόντα της επεξεργασίας και της κατανόησης των δύο κειμένων που δόθηκαν προς επεξεργασία. Τέλος, το τρίτο είδος είναι ένα διαγνωστικό κριτήριο τρίωρης διάρκειας που θα δοθεί για κατ' οίκον εργασία και σύνθεση.

Ως κριτήρια αξιολόγησης των εργασιών μπορεί να τεθούν: η σαφής και ακριβής χρήση της γλώσσας, η επάρκεια της πληροφορίας του προφορικού λόγου και η παραστατικότητα. Για την αξιολόγηση του κατ' οίκον έργου της παραγωγής λόγου είναι χρήσιμο να έχουν συναποφασιστεί από τον διδάσκοντα σε συνεργασία με τους μαθητές τα κριτήρια αξιολόγησης. Θεμελιώδες κριτήριο είναι χρήσιμο να θεωρηθεί η επικοινωνιακή αποτελεσματικότητα του παραδοτέου μαθητικού κειμένου. Οι αξιολογήσεις των προφορικών παρουσιάσεων θα πρέπει να πραγματοποιούνται σε κλίμα δημιουργικότητας και συναντίληψης και αμέσως μετά από την προφορική παρουσίαση όλων των ομάδων, για να μη διακόπτεται έτσι η ροή των παρουσιάσεων. Ωστόσο, αυτό προϋποθέτει πως οι ακροατές των προφορικών παρουσιάσεων θα αξιολογούν σημειώνοντας τα θετικά και αρνητικά κάθε παρουσίασης με βάση κάποια

διαβαθμισμένα και προαποφασισμένα κριτήρια που θα είναι σαφή σε όλους τους μαθητές και τις μαθήτριες.

Κρίσιμη είναι η αξιολόγηση της συνεργασίας στο πλαίσιο των ομάδων. Ίσως είναι πιο σημαντική η ανάπτυξη της δεξιότητας συνεργασίας, η οποία με τη σειρά της θα καταστήσει πιο υπεύθυνα και θα συμβάλει στη συνειδητοποίηση των μελών των ομάδων. Σημαντική θεωρείται και η αξιολόγηση στο πλαίσιο των επί μέρους ομάδων της ατομικής συμβολής κάθε μέλους με τη βοήθεια των κριτηρίων που χρησιμοποιούνται στις Ερευνητικές Εργασίες⁴.

⁴ Βλ. στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/units/?course=DSGL-A107&id=1813>

ΣΤ. ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Α΄ ομάδα: ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1^ο δίωρο

Διαβάστε το κείμενο του Γ.Α. Μαγκάκη «Γράμμα απ' τη φυλακή για τους Ευρωπαίους» («Θεματικοί Κύκλοι» σελ. 388-392).

1ο βήμα

Μελετήστε το κείμενο που σας δόθηκε και εντοπίστε τις επιπτώσεις που γεννά η στέρηση της ελευθερίας στον άνθρωπο σύμφωνα με το κείμενο.

2ο βήμα

Συγκροτήστε έναν κατάλογο με τα δεινά της στέρησης της προσωπικής ελευθερίας.

3ο βήμα

Ένας εκπρόσωπος από την ομάδα να εκθέσει προφορικά στην ολομέλεια του τμήματος τα επιχειρήματα του Μαγκάκη για τα δεινά που προκαλεί στον άνθρωπο η στέρηση της ελευθερίας του (4-5 λεπτά).

4ο βήμα

Χρησιμοποιήστε τις υπογραμμισμένες λέξεις και φράσεις του κειμένου του Μαγκάκη και συνθέστε στον επεξεργαστή κειμένου ένα κείμενο μιας παραγράφου (80-100 λέξεων) στο οποίο να αποτυπώνονται οι συνθήκες ζωής στις φυλακές των ολοκληρωτικών καθεστώτων.

2^ο δίωρο

1^ο βήμα

Ελέγξτε τα κειμενικά είδη και βρείτε το είδος τους με βάση τη διδαχθείσα θεωρία.

Ελέγξτε το κείμενο Μαγκάκη ως προς

- τη χρήση της γλώσσας (αναφορική-ποιητική) και
- την οργάνωση (λογική-συνειρμική) της επιχειρηματολογίας

Αναζητήστε προηγουμένως στο διαδίκτυο (<http://tinyurl.com/ab4b4zd>) και μελετήστε τη σχετική θεωρία.

- τα χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους της επιστολής.

Αναζητήστε προηγουμένως στο διαδίκτυο (<http://tinyurl.com/qx9r9pg>) και καταγράψτε τα χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους της επιστολής.

2^ο βήμα

Ελέγξτε το κείμενο Μαγκάκη ως προς τους χρησιμοποιούμενους τρόπους και μέσα πειθούς και τεκμηριώστε την άποψή σας με αναφορές σε ενδεικτικά σημεία του κειμένου.

3^ο βήμα

Συνθέστε ένα αρχείο Powerpoint στο οποίο να παρουσιάζετε το κειμενικό είδος, τη λειτουργία της γλώσσας και ταξινομημένους τους τρόπους πειθούς που χρησιμοποιούνται στο κείμενο Μαγκάκη.

4ο βήμα ΣΕ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ 4 ΟΜΑΔΕΣ

Σε ολομέλεια του τμήματος επιχειρήστε τη σύνθεση των επιχειρημάτων που εξήγαγαν οι ομάδες από τα δύο κείμενα. Τη σύνθεση να αναλάβουν εκπρόσωποι των ομάδων (ένας εκπρόσωπος από κάθε ομάδα).

Β' ομάδα: ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1^ο δίωρο

Διαβάστε το κείμενο του Γ.Α Μαγκάκη «Γράμμα απ' τη φυλακή για τους Ευρωπαίους» («Θεματικοί Κύκλοι» σελ. 388-392)

1ο βήμα

Εντοπίστε τους τρόπους αντίδρασης και τις τεχνικές επιβίωσης που επιλέγει ο κρατούμενος συγγραφέας σύμφωνα με το κείμενο.

2ο βήμα

Συγκροτήστε έναν κατάλογο με τους τρόπους αντίδρασης και τις τεχνικές επιβίωσης που επιλέγει ο κρατούμενος συγγραφέας

3^ο βήμα

Ένας εκπρόσωπος από την ομάδα να εκθέσει προφορικά στην ολομέλεια του τμήματος τους τρόπους αντίδρασης και τις τεχνικές επιβίωσης που επιλέγει ο κρατούμενος συγγραφέας (4-5 λεπτά).

4ο βήμα

Χρησιμοποιήστε τις έντονες (Bold) λέξεις και φράσεις του κειμένου Μαγκάκη και συνθέστε στον επεξεργαστή κειμένου μια παράγραφο (80-100 λέξεων) στην οποία να αποτυπώνονται οι αξίες της ζωής που νεκρώνονται στο ολοκληρωτικό καθεστώς.

2ο δίωρο

1ο βήμα

Ελέγξτε τα κειμενικά είδη και βρείτε το είδος τους με βάση τη διδαχθείσα θεωρία.

Ελέγξτε το κείμενο Μαγκάκη ως προς

- τη χρήση της γλώσσας (αναφορική-ποιητική) και
 - την οργάνωση (λογική-συνειρμική) της επιχειρηματολογίας
- Αναζητήστε προηγουμένως στο διαδίκτυο (<http://tinyurl.com/ab4b4zd>) και μελετήστε τη σχετική θεωρία.
- τα χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους του δοκιμίου.
- Αναζητήστε προηγουμένως στο διαδίκτυο (<http://tinyurl.com/blcp2pn>) και καταγράψτε τα χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους του δοκιμίου.

2ο βήμα

Ελέγξτε το κείμενο Μαγκάκη ως προς τους χρησιμοποιούμενους τρόπους και μέσα πειθούς και τεκμηριώστε την άποψή σας με αναφορές σε ενδεικτικά σημεία του κειμένου.

3ο βήμα

Συνθέστε ένα αρχείο Powerpoint στο οποίο να παρουσιάζετε το κειμενικό είδος, τη λειτουργία της γλώσσας και ταξινομημένους τους τρόπους πειθούς που χρησιμοποιούνται στο κείμενο Μαγκάκη.

4ο βήμα ΣΕ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ 4 ΟΜΑΔΕΣ

Σε ολομέλεια του τμήματος επιχειρήστε τη σύνθεση των επιχειρημάτων που εξήγαγαν οι ομάδες από τα δύο κείμενα. Τη σύνθεση να αναλάβουν εκπρόσωποι των ομάδων (ένας εκπρόσωπος από κάθε ομάδα).

Γ' ομάδα: ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1^ο δίωρο

Διαβάστε το κείμενο του Ε. Π. Παπανούτσου «Τα όρια της υπακοής»

1^ο βήμα

Με βάση το κείμενο του Ε.Π. Παπανούτσου επικεντρωθείτε στην ψυχολογική ερμηνεία της υπακοής στην αυθαίρετη εξουσία που αποπειράται ο δοκιμιογράφος.

2^ο βήμα

Συγκροτήστε έναν κατάλογο με όλα τα επιχειρήματα που «νομιμοποιούν» στον νου ορισμένων την υποταγή στην εξουσία.

3^ο βήμα

Ένας εκπρόσωπος από την ομάδα να εκθέσει προφορικά στην ολομέλεια του τμήματος τα ψυχολογικά επιχειρήματα του Παπανούτσου για την υποταγή στην αυθαιρετούσα εξουσία (4-5 λεπτά).

4^ο βήμα

Ερμηνεύστε με τη βοήθεια του ηλεκτρονικού λεξικού της Νέας Ελληνικής του Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html τους υπογραμμισμένους όρους από το κείμενο του Παπανούτσου.

2^ο δίωρο

1^ο βήμα

Ελέγξτε το κείμενο Παπανούτσου για να εντοπίσετε

- τη χρήση της γλώσσας (αναφορική-ποιητική) και
 - την οργάνωση (λογική-συνειρμική) της επιχειρηματολογίας
- Αναζητήστε προηγουμένως στο διαδίκτυο (<http://tinyurl.com/ab4b4zd>) και μελετήστε τη σχετική θεωρία.
- τα χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους του δοκιμίου.
- Αναζητήστε προηγουμένως στο διαδίκτυο (<http://tinyurl.com/blcp2pn>) και καταγράψτε τα χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους του δοκιμίου.

2^ο βήμα

Ελέγξτε το κείμενο Παπανούτσου ως προς τους χρησιμοποιούμενους τρόπους και μέσα πειθούς και τεκμηριώστε την άποψή σας με αναφορές σε ενδεικτικά σημεία του κειμένου.

3^ο βήμα

Συνθέστε ένα αρχείο Powerpoint στο οποίο να παρουσιάζετε το κειμενικό είδος, τη λειτουργία της γλώσσας και ταξινομημένους τους τρόπους πειθούς που χρησιμοποιούνται στο κείμενο Παπανούτσου.

4^ο βήμα ΣΕ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ 4 ΟΜΑΔΕΣ

Σε ολομέλεια του τμήματος επιχειρήστε τη σύνθεση των επιχειρημάτων που εξήγαγαν οι ομάδες από τα δύο κείμενα. Τη σύνθεση να αναλάβουν εκπρόσωποι των ομάδων (ένας εκπρόσωπος από κάθε ομάδα).

Δ' ομάδα: ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1^ο δίωρο

Διαβάστε το κείμενο του Ε.Π. Παπανούτσου «Τα όρια της υπακοής»

1^ο βήμα

Μελετήστε το κείμενο, εντοπίστε και συγκεντρώστε τα λογικά και ηθικά επιχειρήματα που αναφέρει ο Παπανούτσος πως χρησιμοποιούν όλοι όσοι υποτάσσονται στην αυθαίρετη εξουσία.

2^ο βήμα

Συγκροτήστε έναν κατάλογο με όλα τα επιχειρήματα που «νομιμοποιούν» στον νου ορισμένων την υποταγή στην εξουσία.

3^ο βήμα

Ένας εκπρόσωπος από την ομάδα να εκθέσει προφορικά στην ολομέλεια του τμήματος τα λογικά και ηθικά επιχειρήματα του Παπανούτσου για την υποταγή στην αυθαιρετούσα εξουσία (4-5 λεπτά).

4^ο βήμα

Χρησιμοποιήστε τις έντονα γραμμένες λέξεις και φράσεις του κειμένου του Παπανούτσου, για να συνθέσετε στον επεξεργαστή κειμένου μια παράγραφο (80-100 λέξεων) στην οποία να περιγράφονται τα αγαθά της δημοκρατικής πολιτείας που απολαμβάνει ο πολίτης.

2^ο δώρο

1^ο βήμα

Ελέγξτε το κείμενο Παπανούτσου για να εντοπίσετε

- τη χρήση της γλώσσας (αναφορική-ποιητική) και
- την οργάνωση (λογική-συνειρμική) της επιχειρηματολογίας.

Αναζητήστε προηγουμένως στο διαδίκτυο (<http://tinyurl.com/ab4b4zd>) και μελετήστε τη σχετική θεωρία.

- τα χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους του δοκιμίου.

Αναζητήστε προηγουμένως στο διαδίκτυο (<http://tinyurl.com/blcp2pn>) και καταγράψτε τα χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους του δοκιμίου.

2^ο βήμα

Ελέγξτε το κείμενο Παπανούτσου ως προς τους χρησιμοποιούμενους τρόπους και μέσα πειθούς και τεκμηριώστε την άποψή σας με αναφορές σε ενδεικτικά σημεία του κειμένου.

3^ο βήμα

Συνθέστε ένα αρχείο Powerpoint στο οποίο να παρουσιάζετε το κειμενικό είδος, τη λειτουργία της γλώσσας και ταξινομημένους τους τρόπους πειθούς που χρησιμοποιούνται στο κείμενο Παπανούτσου.

4^ο βήμα ΣΕ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ 4 ΟΜΑΔΕΣ

Σε ολομέλεια του τμήματος επιχειρήστε τη σύνθεση των επιχειρημάτων που εξήγαγαν οι ομάδες από τα δύο κείμενα. Τη σύνθεση να αναλάβουν εκπρόσωποι των ομάδων (ένας εκπρόσωπος από κάθε ομάδα).

Ζ. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Το σενάριο είναι δυνατόν να απλωθεί σε περισσότερες ώρες με την προσθήκη ενός δώρου για την επεξεργασία ορισμένων παραγράφων των κειμένων και με τη χρήση αυτών για τη διδασκαλία της θεωρίας ορισμένων τρόπων ανάπτυξης παραγράφων (κλασικός γραμματισμός). Προσφέρεται επίσης και η δυνατότητα να επεκταθεί με ένα δώρο επιπλέον, το οποίο θα αφιερωθεί στην ετεροαξιολόγηση και την αυτοαξιολόγηση των μαθητικών δοκιμίων της παραγωγής λόγου που ανατέθηκε για συγγραφή κατ' οίκον. Αν επιλεγεί αυτή η δυνατότητα, είναι χρήσιμο να τεθεί ως στόχος η εξαγωγή ορισμένων θεμελιωδών κριτηρίων βαθμολόγησης από την ίδια την ολομέλεια της τάξης με αφορμή τη διαδικασία αυτοαξιολόγησης. Τέλος, η άσκηση του τρίωρου διαγνωστικού κριτηρίου που ζητά τη δημιουργία διαγράμματος προϋποθέτει την προγενέστερη διδασκαλία της μεθόδου δημιουργίας διαγράμματος ή μπορεί να λειτουργήσει ως ερέθισμα για τη διδασκαλία του συγκεκριμένου είδους στην τάξη.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Η αντίληψη που υπαγορεύει τη δραστηριότητα αποτυπώνεται στον ακόλουθο πίνακα:

Θεωρητικό πλαίσιο	
Θεωρία μάθησης	Ομαδοσυνεργατική, καθοδηγούμενη διερεύνηση
Διδακτική της γλώσσας	Διδασκαλία με βάση τα κειμενικά είδη
Ρόλος μαθητή	Ενεργοποιείται με σημαντικά περιθώρια αυτενέργειας και συνεργασίας
Ρόλος εκπ/κού	Μη μετωπικός αλλά στενά καθοδηγητικός
Ρόλος Η/Υ	Εποπτικό μέσο
Σχολικός χρόνος – χώρος	Μικρή ή και αμελητέα ανατροπή των συνθηκών που επιβάλλονται από το σχολικό πρόγραμμα και τις τεχνικές υποδομές

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κουτσογιάννης, Δ. & Μ. Αλεξίου. 2012. *Μελέτη για τον σχεδιασμό, την ανάπτυξη και την εφαρμογή σεναρίων και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων για τη διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΚΕΙΜΕΝΟ 1^ο: Γράμμα απ' τη φυλακή για τους Ευρωπαίους

Ο Γεώργιος Α. Μαγκάκης, καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, συνελήφθη και φυλακίστηκε από τη Χούντα (Δικτατορία 1967 – 1974) ως μέλος της αντιστασιακής οργάνωσης «Δημοκρατική Άμυνα». Έγραψε το κείμενο που ακολουθεί κρυφά στις φυλακές και κατόρθωσε να το στείλει στα ευρωπαϊκά μέσα ενημέρωσης. Δημοσιεύτηκε, από το 1971 και μετά, σ' όλες τις μεγάλες εφημερίδες του κόσμου («Τάιμς» του Λονδίνου και της Νέας Υόρκης, «Μοντ» των Παρισίων κτλ.), δόθηκε ως διδακτική ύλη σε αμερικάνικα πανεπιστήμια, διαβάστηκε από τον Άγγλο ηθοποιό σερ Λόρενς Ολίβιε σε επίσημη τελετή εμπρός στη βασίλισσα της Αγγλίας και εκδόθηκε επανειλημμένα στο εξωτερικό από ελληνικές και ξένες οργανώσεις.

Κρατώ αυτά τα τσαλακωμένα από τους κρυψώνες χαρτιά μου και τα διαβάζω. Έτσι που γραφτήκανε και κρατηθήκανε κρυφά από τους δεσμοφύλακές μου, εκφράζουν μια κάποια διάσωση της **ανεξαρτησίας** μου και γι' αυτό μου είναι αγαπητά, ακόμη μάλιστα και σαν αντικείμενο, σα χαρτί. Γραφτήκανε σε ώρες που προσπαθούσα να υπερνικήσω μ' αυτά την αγωνία της φυλακής μου. Γι' αυτό δεν είναι ούτε διατύπωση σκέψεων, ούτε βέβαια γράμματα. Είναι ακριβώς αποσπάσματα αυτής της αγωνίας. Κι όμως δεν τα 'γραψα μόνο για μένα, όσο φτωχά κι αν είναι. Η αγωνία της φυλακής είναι μαζί με τόσα άλλα και βαθιά ανάγκη για **επικοινωνία** με τους όμοιούς σου. Μια ανάγκη που την νιώθεις ώρες – ώρες σαν ασφυξία. Τώρα ξέρω γιατί, καθώς λένε, οι ναυαγοί στα ξερονήσια βάζανε μηνύματα μέσα σε μπουτίλιες και τα ρίχνανε στο πέλαγος. Κάτι τέτοιο είναι κι αυτά τα γραφτά. Δεν είμαι βέβαια ναυαγός ούτε αισθάνομαι καθόλου για τέτοιος. Μα νιώθω την ίδια αγωνία για επικοινωνία κι έτσι γράφω τα φτωχά της μηνύματα. Ξέρω μάλιστα για ποιους γραφτήκανε. Σε ποιους θέλω να φτάσουνε. Σ' αυτούς που δεν είναι μέσα στο δράμα του τόπου μου, μα που μπορούν σωστά να το καταλάβουν. [...]

Αμύνομαι. Γι' αυτό γράφω. Έτσι κρατώ τη σκέψη μου απ' τη μεριά μου. Αν την αφήσεις αστήριχτη χωρίς τα σχήματα των γραμμένων συλλογισμών, αφηνιάζει. Παίρνει παράξενους δρόμους και καταλήγει να γεννά τέρατα. Περνά έτσι απ' τη μεριά του δεσμοφύλακα. Γιατί αυτό θέλουν με τη φυλακή. Σε κλείνουν σ' ένα χώρο τρία βήματα μπρος, τρία πίσω. Να περπατάς έτσι με τις ώρες, με τις μέρες, ασταμάτητα.

Στην αρχή βαδίζεις μαζί με τη σκέψη σου. Τα λέτε οι δυο σας και ξεκαθαρίζεις νοήματα. Βρίσκεις τις ιδέες που είναι οι φίλοι σου. Συλλαμβάνεις το κακό με σαφήνεια. Αυτό που ταπεινώνει τον άνθρωπο. Είσαι δικαιωμένος και γι' αυτό δυνατός. Αντέχεις, λες, τη φυλακή. Υπάρχεις μέσα στο κελί σου να στηρίζεις κι' εσύ με τον τρόπο σου το ακατάλυτο ιδεόγραμμα του ανθρώπου. Είσαι κατά κάποιο τρόπο σαν εκείνες τις κουρελιασμένες σημαίες της μάχης που κρατιούνται ακόμη στο κοντάρι τους και παίζουν έτσι το ρόλο τους. Μα πώς να περπατάς τρία βήματα μπρος, τρία βήματα πίσω σ' ένα χρόνο κενό, φιλικά κουβεντιάζοντας με τον εαυτό σου; Δε γίνεται. Τα βήματα αυτά βαθμιαία υφαίνουν τον ιστό του ιλίγγου σου. Δεν μπορείς να κουβεντιάζεις ασταμάτητα μονάχα με τη σκέψη σου. Αυτός ο δυϊσμός του εαυτού σου, φυσικός στην αρχή, με τον καιρό απειλεί να σου σχίσει τα φρένα. Χρειαζόμαστε και τη σκέψη του άλλου ανθρώπου για να τα 'χομε καλά με τη δική μας. Χρειαζόμαστε και την κενή από σκέψη ώρα. Καθώς περπατάς μαζί με τη σκέψη σου, αρχίζει ύπουλα με κάτι παράξενες διαφωνίες που όμως κουβεντιάζονται. Αυτό είναι. Αυτό θέλει η φυλακή, ν' αρχίζεις να κουβεντιάζεις μέσα σου το παράδοξο. Γιατί έτσι αρχίζεις να χάνεις τις θέσεις σου. Ασυναίσθητα μπαίνεις σ' ένα στροβίλισμα, που με τον καιρό δυναμώνει και σε απειλεί με ξερίζωμα. Έτσι αρχίζει η διάσπαση μέσα σου, που καταλήγει να σε κάνει εχθρό με τη σκέψη σου. Γινόσατε δυο εχθροί, κλεισμένοι μαζί, μοναχοί στον ελάχιστο χώρο του κελιού σου, μέσα σ' ένα χάος χρόνου. Αναγκαστικά έρχεται ο αλληλοσπαραγμός. Παλεύεις με μια έξαλλη μαινάδα, που επιτίθεται στις ελάχιστες βεβαιότητές σου. Σ' αυτές ακριβώς που όσο τις έχεις σώζεσαι, υπάρχουν ακόμη σαν άνθρωπος. Μα άμα τις χάσεις, πας, άδειασες. Έμεινες ένα κενό κέλυφος. Αν δεν σου 'μεινε το άγχος θα 'λεγα πως γίνεσαι ένας πρώην άνθρωπος. Αυτό θέλει η φυλακή. Να καταλήξει η ανθρωπιά σου να είναι μόνο το άγχος σου. Τίποτε άλλο. Κι αυτή τη δουλειά, την αναθέτει στη σκέψη σου, με το να σε κλείνει κατάμονο μαζί της στις αδυσώπητα ομοιόμορφες κενές μέρες σου. Έτσι την μεταβάλλει από το μόνο σύντροφό σου σε έξαλλο εχθρό. Γίνεσαι ακριβώς ένα

τέρας. Δυο σιαμαίοι αδελφοί που μισούνται θανάσιμα. Αυτός είναι ο εφιάλτης της μέρας.

Τον πολεμώ με το γράψιμο. Αυτό είναι η μόνη μου άμυνα, γιατί συγκρατεί τον εαυτό μου στις σωστές διαστάσεις. Είμαι με δύο χέρια, δύο πόδια, ένα κεφάλι. Με μια σκέψη. Παραμένω όμοιος με τους ομοίους μου. Να ξέρανε αυτοί που φτιάχνουνε το χαρτί και το μολύβι πόσο τους ευλογεί ο φυλακισμένος. Σκέπτομαι τα ανθρώπινα δάχτυλά τους να δουλεύουν και δακρύζω. Μου δίνουν τη μόνη δυνατότητα να σταθώ στην ανθρώπινη θέση μου. Να μην γίνω αυτό που θέλει η φυλακή. Να σωθώ. Γράφοντας δεν είμαι φυλακή. Περνώ χαλινάρι στη σκέψη μου, την κρατώ δίπλα μου σύντροφο και μαζί της ζω στον κόσμο των απλών νοημάτων. Ζω κι εγώ σαν ένας κάποιος άνθρωπος. [...]

Ζω με κάτι ιδέες που αγαπώ. Αυτές γεμίζουν τις μέρες και τις νύχτες μου. Σ' αυτή την ύπουλη ομοιομορφία των ακίνητων ωρών μου αντιτάσσω την **συνομιλία με τις ιδέες μου**. Τώρα πια τις ξέρω καλύτερα και τις παραδέχομαι περισσότερο. Περνώντας από την ανάκριση έμαθα την πιο απλή μα και πιο βαθιά ουσία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Περνώντας από το στρατοδικείο **πείνασα για δικαιοσύνη** και περνώντας από τη φυλακή δίψασα για ανθρωπιά. Η βία που στραγγαλίζει τη χώρα μου μ' έμαθε πολλά. Ανάμεσα σ' αυτά και την αξία της άρνησης να υποταχτείς.

Κάθομαι και σκέπτομαι όλα αυτά και γεμίζω με μια παράξενη δύναμη. Μια δύναμη που δε μοιάζει σε τίποτα μ' αυτή που έχουν οι δεσμοφύλακές μου. Γιατί δεν έχει καθόλου φωνές και θρασύτητα. Τη **δύναμη της υπομονής**. Αυτής που γεννιέται από το συναίσθημα πως έχεις δίκιο. Έτσι αντιμετωπίζω την αδιάκοπη επίθεση από άδειες μέρες που 'χει εξαπολυθεί εναντίον μου. Την αποκρούω κάθε φορά στο ξεκίνημά της. Αρχίζω την κάθε μέρα μου προφέροντας τη λέξη «Ελευθερία». Είναι η ώρα που πηγαίνει να χαράξει. Βγαίνω από τον ύπνο και αισθάνομαι πάντα μια πικρή έκπληξη συνειδητοποιώντας κάθε μέρα κι απ' την αρχή πως βρίσκομαι στη φυλακή. Τότε προφέρω την αγαπημένη μου λέξη. Πριν προφτάσει και με κυριαρχήσει η

συνείδηση της φυλακής. Με τη λέξη αυτή το κελί μου γεμίζει ιδέα. Είναι μαγική. Και τότε συμφιλιώνομαι με την καινούρια μου άδεια μέρα.

Σκέφτομαι τους συντρόφους μου. Τους πολιτικούς κρατούμενους που βρήκα στις διάφορες φυλακές. Αυτούς που αντισταθήκανε και τώρα βαδίζουνε μέσα στα κελιά τους το Γολγοθά τους μ' αυτά τα τρία μικρά νευρικά βήματα μπρος και πίσω. Όλοι τους είναι βασικά από το ίδιο ψυχικό υλικό φτιαγμένοι, κι ας διαφέρουν τόσο κατά τα άλλα. Έχουνε όλοι τους μια πολύ σπάνια ευαισθησία. Αυτήν την βλέπεις να εκδηλώνεται και στα πιο παραμικρά και πιο μεγάλα. Μιλάνε και προσέχουνε, μην αγγίζουμε την ψυχή του άλλου. Κι είναι δίπλα του να του δώσουνε νερό προτού να το ζητήσει. Να ένα κάποιο παράδειγμα αυτής της **ευαισθησίας**: Πριν από μέρες ήτανε να αποφυλακισθεί ένας μας. Βρισκότανε στο νοσοκομείο της φυλακής. Μπορούσε να φύγει από κει, όμως καθυστέρησε μόνος του την αποφυλάκιση του μια βδομάδα, για να 'ρθει να μας αποχαιρετήσει. Εφτά μέρες εθελοντικά φυλακή για να χαιρετήσει τους συντρόφους σου. Αυτό είναι. Έχουνε λοιπόν πάρει πάνω τους πραγματικά ολάκερο το σημερινό πρόβλημα τ' ανθρώπου.

Σηκώνουνε συνειδητά το βάρος της **τιμής** του ταπεινωμένου λαού μας. Κι αισθάνονται να 'ναι κοντά σ' όλους τους κατατρεγμένους της γης. Έτσι συλλαμβάνουνε το νόημα σ' όλα τα γεγονότα του κόσμου μέσα από μια βασική ενότητα. Την ενότητα της λαχτάρας του ανθρώπου να γλυτώσει από την όποια καταπίεση. Όποιος αντιστέκεται, σ' όποιο μέρος της γης, είναι αδελφός τους. Πριν από καιρό είχανε φέρει στη φυλακή μας δύο Παλαιστίνιους αντάρτες. Από την πρώτη μέρα γινήκαμε ένα μαζί τους. Και ήτανε πραγματικά ένα. Όλοι όσοι αισθάνονται σαν πραγματικό τους χρέος να αντισταθούνε στην καταπίεση, είναι από την ίδια μεριά. Είναι δικοί τους. Η ευαίσθητη συνείδηση για το δράμα του κόσμου είναι δηλαδή όχι μονάχα μια κοινή ιδιότητα, αλλά τελικά κάτι σαν κοινή καταγωγή. Με τέτοιους συντρόφους είναι σπαρμένες οι τόσες φυλακές στον τόπο μου και σε άλλους τόπους.
[...]

Μιλάμε για την **αξιοπρέπεια** του ανθρώπου. Την έζησα. Υπάρχει πραγματικά σαν ευαίσθητο, ατσάλινο ελατήριο στο βυθό του εαυτού μας. Είναι κάτι τελείως άσχετο με την ατομική μας αξιοπρέπεια. Βρίσκεται ριζωμένη μέσα μας πολύ βαθιά απ' αυτήν. Στην κόλαση της ανάκρισης είχα χάσει την προσωπική μου αξιοπρέπεια. Αντί γι' αυτήν είχα τόσο πόνο. Όμως η αξιοπρέπεια του ανθρώπου ήτανε μέσα μου χωρίς να το ξέρω. Κάποια ώρα την αγγίζανε. Σε μια προχωρημένη φάση της ανάκρισης. Δεν την γνωρίζουνε κι έτσι δεν μπορούνε να την υπολογίσουνε. Λειτουργήσε σαν ελατήριο που τίναξε πάνω τα σκορπισμένα ψυχικά μέλη μου. Δεν ήμουνα εγώ που ανασηκώθηκα, ήταν ο ένας οποιοδήποτε του γένους μου. Η αξιοπρέπεια αυτή είναι ο πιο ουσιαστικός σύνδεσμος μεταξύ μας. Ανήκουμε σ' ένα ευαίσθητο γένος. Αυτή την ευαισθησία του γένους μου μόλις ένιωσα, άρχισα να υπερνικώ την ανάκριση. Δεν ήταν πια μια προσπάθεια μονάχα για μένα. Ήταν για όλους μας. Μαζί αντέξαμε. [...]

Τους μήνες που έμεινα μέσα στη μηχανή της ανάκρισης, μόνος απέναντι σ' αυτούς με τα πολλά μάτια της αράχνης και με τα ίδια μαζί της αισθήματα, μια νύχτα ένας σκοπός χωροφύλακας μου χαμογέλασε. Την ώρα εκείνη αυτός ο άνθρωπος ήτανε για μένα όλοι οι άνθρωποι. Όταν ύστερα από τέσσερις μήνες απόλυτης απομόνωσης μπήκε στο κελί μου ο αντιπρόσωπος του Ερυθρού Σταυρού, στο φιλικό του πρόσωπο είδα ξαφνικά όλους τους ανθρώπους. Όταν κάποια μέρα με βάλανε επιτέλους σ' ένα κελί μαζί μ' έναν άλλο κρατούμενο και κείνος άρχισε να μου μιλά για το πάθος της ζωής του, τις βάρκες και τα καΐκια, και πάλι αυτός ο ένας ήτανε όλοι οι άνθρωποι. Είναι λοιπόν αλήθεια πως υπάρχουνε καταστάσεις που ο καθένας μας αντιπροσωπεύει όλη την ανθρωπότητα. Έτσι και τώρα, τα χαρτιά μου αυτά τα δίνω σ' έναν δυστυχισμένο Ιταλό κρατούμενο που αποφυλακίζεται και δέχτηκε να προσπαθήσει να τα βγάλει στον ελεύθερο αέρα. Μ' αυτόν ελπίζω να φτάσουνε σε σας. Ο άνθρωπος αυτός είναι ξανά όλοι οι άνθρωποι για μένα.

Όμως είναι καιρός να τελειώνω. Το νεύμα μου έγινε. Έτσι ευτυχώς υπάρχουμε όλοι μας. Εμείς στη φυλακή κι εσείς σύμφωνοι μαζί μας.

Λοιπόν «Ελευθερία, αγάπη μου».

Γεώργιος – Αλέξανδρος Μαγκάκης

Από τον ημερήσιο Τύπο

ΚΕΙΜΕΝΟ 2^ο. Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ: ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΥΠΑΚΟΗΣ

Από αναγνώστες του άρθρου μου «Εξουσία και Υποταγή» που δημοσιεύτηκε στο «Βήμα» της Κυριακής 6 Μαρτ. 1977, διατυπώθηκε η αντίρρηση ότι με τον τρόπο που δοκίμασαν τελευταία μερικοί ψυχολόγοι (συγκεκριμένα ο Αμερικανός καθηγητής Stanley Milgram) να εξηγήσουν το φαινόμενο της υποταγής του μεγάλου αριθμού στην υλική δύναμη και προπάντων στο ηθικό κύρος της εξουσίας, δικαιώνονται κατά κάποιον τρόπο οι εγκληματίες πολέμου και οι ποικιλώνυμοι βασανιστές, τα όργανα της πολιτικής βίας.

—Εκτελούσαμε διαταγές των Αρχηγών μας, υπακούαμε για να μείνουμε πιστοί στον όρκο μας, ό στρατιώτης δεν έχει το δικαίωμα να θέτει υπό έλεγχο τη διαταγή που παίρνει, οφείλει να την εκτελεί κτλ. κτλ.

Αυτό ήταν το leit-motiv των Ναζιστών κατηγορουμένων όταν απολογούνταν στο Δικαστήριο της Νυρεμβέργης, μαζί με τον ισχυρισμό ότι είχαν πλήρη άγνοια των μεθόδων της κακουργίας που χρησιμοποιούσαν τα κατώτερα κλιμάκια του συστήματος. Αυτή είναι σχεδόν κατά κανόνα και η δικαιολογία όλων εκείνων που υπηρετούν ολοκληρωτικά καθεστάτα χωρίς έλεος απέναντι σε όσους τολμούν ν' αντισταθούν στις πιέσεις και να υπερασπίσουν την ανθρώπινη **αξιοπρέπεια**.

— Μπορείτε να μας καταδικάσετε, λέγουν, επειδή υπήρξαμε πιστοί στο καθήκον μας; Τιμωρήσετε την κορυφή ή τις κορυφές της Εξουσίας. Εκείνοι είναι υπεύθυνοι, όχι εμείς...

Ας πάρουμε τα πράγματα με τη σειρά, για να βάλουμε τάξη στο ζήτημα.

Πρώτ' απ' όλα το συμπέρασμα που βγαίνει από το ψυχολογικό πείραμα του καθηγητή Milgram, όπως εξήγησα στο άρθρο μου της 6ης Μαρτίου, είναι ότι όχι όλοι, αλλά μεγάλο ποσοστό ανθρώπων από διάφορα κοινωνικά στρώματα έχουν την τάση να

υπακούουν στις εντολές που παίρνουν από πρόσωπα αναγνωρισμένου κύρους και με την (ορθή ή εσφαλμένη) πεποίθηση ότι προσφέρουν την υπηρεσία τους για την πραγματοποίηση ορισμένου (υψηλού, κατά την καλή ή κακή εκτίμησή τους) σκοπού, δεν διστάζουν να κάνουν με τις πράξεις τους ένα συνάνθρωπο να υποφέρει. Τα στοιχεία που πρέπει να προσέξουμε σ' αυτό το πόρισμα είναι: α. Ότι όχι όλοι, αλλά μερικοί μόνο άνθρωποι (το κοινό μέτρο, ελάχιστες εξαιρέσεις, δεν υπερβαίνει το 40%) παρουσιάζουν το σύμπτωμα τούτο. Οι περισσότεροι αντιδρούν αρνητικά σε εντολές που τις αποστρέφονται ή τις καταδικάζουν, β. Ότι αυτό που αισθάνονται οι (από ιδιοσυγκρασία ή — συνηθέστατα — από ειδική, μεθοδικά **οργανωμένη αγωγή**) υποκείμενοι σ' αυτή την αδυναμία, είναι μια τάση ή ροπή προς την υπακοή. Δηλαδή μια διάθεση (κατά το ψυχολογικό νόημα της λέξης) προς ορισμένη ενέργεια, πράξη ή παράλειψη, που τότε μόνο γίνεται από δυναμική κατάσταση πραγματική, όταν δεν αφήνονται να παρέμβουν άλλες ψυχικές λειτουργίες, ικανές να αναστείλουν την εκτέλεση, ή όταν η μακρά έξη με τον αυτοματισμό της κάνει ανάπηρη τη **βούληση**, γ. Ότι το θετικό αποτέλεσμα έρχεται όταν ή διαταγή δίνεται από πρόσωπα, στα όποια έχουμε αναγνωρίσει όχι απλώς τη φυσική δύναμη αλλά και το ηθικό δικαίωμα να κατευθύνουν τις πράξεις μας. Φορείς δηλαδή εξουσίας που (άμεσα ή έμμεσα) τους εμπιστευόμαστε και επιδοκιμάζουμε τις προθέσεις τους, επειδή — κατά την παραδοχή μας — αποβλέπουν σ' ένα σκοπό, τον οποίο διαβλέπουμε στις διαταγές τους και τον οποίο εγκρίνουμε. Διαφορετικά θα μπορούσαμε να επιχειρήσουμε μian απατηλή μεθόδευση υπακοής, οπότε το αποτέλεσμα θα είναι κατώτερο από το προσδοκώμενο ή και εντελώς αρνητικό.

Τώρα έχουμε απαριθμήσει όλους (ή περίπου όλους) τους όρους ή τις προϋποθέσεις που ψυχολογικά εξηγούν το φαινόμενο. Γιατί δεν πρέπει να λησμονούμε ότι τόσο τα πειράματα που αναφέρω στο παλαιότερο άρθρο μου, όσο και οι αναλύσεις του σημερινού την ψυχολογική εξήγηση προσπαθούν να δώσουν, όχι την ηθική αξιολόγησή του. Άλλο πράγμα είναι το «εξηγώ ψυχολογικά» μια περίπτωση και άλλο το «ζυγίζω με μέτρα ηθικά» μια πράξη για να προσδιορίσω το ηθικό βάρος της.

Άσχετες βέβαια δεν είναι οι δύο εργασίες (και θα δείξω παρακάτω τη συσχέτισή τους), αλλά ορθό είναι να τις διακρίνουμε και να ξέρουμε τι κάνουμε κάθε φορά: ερμηνεύουμε ή δικαιολογούμε; Ούτε σκέφτηκα ούτε αποπειράθηκα να «δικαιολογήσω» κατά κάποιο τρόπο τα πολεμικά εγκλήματα και τις θηριωδίες των δικτατορικών καθεστώτων με την αναζήτηση τυχόν ελαφρυντικών στοιχείων. Να «εξηγήσω» ψυχολογικά δοκίμασα τη δυνατότητα παρόμοιων εκτροπών που εξεγείρουν το κοινό αίσθημα και δείχνουν έως ποιο σημείο μπορεί να ξεπέσει και αυτός ακόμα ό (λεγόμενος) πολιτισμένος άνθρωπος.

Η ανάλυσή μου δείχνει, νομίζω, καθαρά ότι το κύκλωμα «εξουσία-υποταγή» δεν είναι τόσο απλό όσο φαίνεται στο πρώτο του αντίκρισμα: «διατάσσομαι - υπακούω». Η τάση της υποταγής στη φωνή της εξουσίας υπάρχει βέβαια μέσα στον κοινωνικά οργανωμένο και πολιτικά διαπαιδαγωγημένο, στον «ιστορικό» άνθρωπο, άλλοτε ισχυρότερη και άλλοτε ασθενέστερη, ως προϊόν μακραίωνης αγωγής. Όμως, ακόμη και αν την υποθέσουμε απόκτημα γενικό και ανεξαιρέτο, πάλι για να μετατραπεί σε ενέργεια, απαιτείται να συντρέξουν πρόσθετοι όροι. Εκείνοι που τους ονόμασα ήδη: αδυναμία του συναισθήματος και της βούλησης να αντιδράσει όταν το προσταζόμενο προκαλεί την αποστροφή ή καταδικάζεται από τη συνείδηση — παραδοχή και έγκριση του σκοπού στον οποίο αποβλέπει και για τον οποίο απαιτεί την υπακοή αυτός που προστάζει «ως εξουσίαν έχων» — εμπιστοσύνη στις προθέσεις και στις εκτιμήσεις του, χωρίς να επιτρέπεται ή να εισακούεται έλεγχος της προοπτικής και των μέτρων του, σύμπτωμα που φανερώνει κριτική ανεπάρκεια — παραχώρηση στη συνήθεια, υποδούλωση στους μηχανισμούς της έξης. Εάν δεν ικανοποιηθούν αυτές οι προϋποθέσεις, το κύκλωμα «εξουσία-υποταγή» δεν θα λειτουργήσει. Η κατάσταση θα μείνει στη φάση ή στο στάδιο του δυνατού (possibilité), δεν θα γίνει πραγματική (actualité).

Σαφέστερα ακόμη μπορούμε να διατυπώσουμε αυτήν την πρόταση στη γλώσσα της καθαρής Λογικής. Ως εξής: Η διαταγή εκείνου που ασκεί εξουσία, είναι αναγκαίος όχι όμως και επαρκής όρος τής υποταγής του προσώπου που θα υπακούσει. Χωρίς τη

διαταγή δεν εννοείται φυσικά η υποταγή. Αλλά δεν είναι και αρκετή η διαταγή για να φέρει το αποτέλεσμα. Πρέπει να συνυπάρξουν μαζί της και τα άλλα στοιχεία που αναφέρθηκαν. Τότε γίνεται όρος αναγκαίος και συνάμα επαρκής, με συνέπεια ή δυνατότητα της προσταζόμενης πράξης να μετατραπεί σε πραγματικότητα. Απαράλλαχτα όπως η πτώση της θερμοκρασίας στην ατμόσφαιρα δεν φέρνει πάντοτε το χιόνι, και η δολοφονία ενός διάδοχου του θρόνου δεν γίνεται πάντοτε αιτία πολέμου — παρά μόνο όταν συνυπάρξουν και ενεργήσουν και άλλες «συνθήκες».

Δεν είναι λοιπόν δυνατόν να απαλλαγεί από τον καταλογισμό των πράξεών του ο εγκληματίας πολέμου και ο βασανιστής συνανθρώπων του με τον ισχυρισμό ότι αυτός απλώς εξετέλεσε το καθήκον του υπακούοντας (σύμφωνα με τον όρκο του) σε ρητές διαταγές των φορέων της εξουσίας. Γιατί, εφόσον ο ίδιος αναγνώρισε στους ταγούς του το δικαίωμα να προστάζουν οτιδήποτε θεωρούν χρήσιμο για την πραγματοποίηση ενός σκοπού που τον ξέρει ή τον εικάζει· εφόσον ακόμη έδειξε ανεπιφύλαχτη εμπιστοσύνη στις επιδιώξεις και στις θελήσεις τους και όχι μόνο ανέχθηκε την ταπείνωση αυτής της δουλείας αλλά βρήκε και άνετο το ζυγό της (δέχτηκε παντοειδείς εύνοιες, χάρηκε πλούτη και τιμές) — έχει συν-αποφασίσει τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν και επομένως είναι συνυπεύθυνος με εκείνους που τα πρόσταξαν.

Έτσι τοποθετούμενο το ζήτημα μας μεταφέρει από την ψυχολογική στην ηθική θεώρησή του, από την εξήγηση στην αξιολόγηση. Και μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι θηριωδίες, για τις όποιες μιλούμε, ερμηνεύονται ίσως αλλά δεν δικαιολογούνται. Η ίδια η ψυχολογική ανάλυση θεμελιώνει την καταδίκη τους.

Το Δίκαιο των προχωρημένων στον πολιτισμό χωρών, με τις παραχωρήσεις του προς τις ανθρώπινες ατέλειες και με την πρόνοιά του να μη προκαλεί βαθύτερους κοινωνικούς κλονισμούς, αναγνωρίζει ελαφρυντικά ή δεν επιβάλλει καν ποινές στους ενόχους του είδους τούτου, όταν αποδειχτεί ότι από μικρόνια ή καταναγκασμό δεν ήταν εντελώς κύριοι της βούλησης τους. Η Ηθική όμως παραμένει ανένδοτη· ο κώδικάς της δεν έχει ελαστικότητα. Σύμφωνα με τις απαρασάλευτες αρχές της, ο

άνθρωπος δεν αποβάλλει ποτέ την **ελευθερία** του. Είναι (όπως λέγει επιγραμματικά ένας σύγχρονός μας φιλόσοφος) καταδικασμένος να είναι ελεύθερος. Άρα και **υπεύθυνος**. Ακόμη και όταν κινείται τυφλά, το ανθρώπινο χέρι δεν είναι ποτέ μηχανή· ξέρει τι κάνει. Και όταν πράττει «κατ' επιταγήν», αφήνεται να πράξει, επομένως θέλει να πράξει. Βέβαια η έξη αποδυναμώνει τη **συνείδηση**, ανεξαρτητοποιεί τις σκέψεις, τις επιθυμίες, τις κινήσεις από το ψυχικό κέντρο και με την εγκατάσταση του αυτοματισμού ακρωτηριάζει, κάνει ανάπηρη τη βούληση. Αλλά ας μη γελιόμαστε· σε τελευταία ανάλυση η υπαιτιότητα γι' αυτή την έκπτωση από το ανθρώπινο καθεστώς είναι πάλι δική μας. Και για τις έξεις μας εμείς είμαστε οι υπεύθυνοι. Κάθε έξη (από την έξη του καπνίσματος έως την έξη της θηριωδίας πού χαρακτηρίζει τα αδίσταχτα όργανα της βίας) αρχίζει από μια παραίτηση, από μιαν εκούσια υποχώρηση στην ευκολία. Με άλλους λόγους από μια οκνηρία ή δειλία ή αντίσταση στην οποιαδήποτε ροπή απαιτείται γενναιότητα και επιμέλεια. Αυτό που ξεχνούμε συνήθως (για να ησυχάζουμε την ταραγμένη συνείδησή μας) είναι ότι παραδινόμαστε στις έξεις, δεν μας επιβάλλονται...

Μια τελευταία παρατήρηση.

Απόδειξη ότι υπάρχει χώρος για την προσωπική πρωτοβουλία και στις περιπτώσεις της «κατ' επιταγήν» κακουργίας είναι το γεγονός ότι η ενοχή εδώ επιδέχεται διαβαθμίσεις. Μπορεί να είναι άλλοτε μεγαλύτερη και άλλοτε μικρότερη ανάλογα με τον τρόπο πού το υπάκουο όργανο εκτελεί την εντολή της εξουσίας. Υπάρχουν πάντοτε περιθώρια στην άσκηση της βίας, και τα περιθώρια αυτά αφήνονται — από την ανάγκη των πραγμάτων — στη φαντασία και στην ευαισθησία, στη συνείδηση των εκτελεστών. Υπακούεις στη διαταγή που παίρνεις και σιδεροδένεις ή σπρώχνεις στο θάλαμο των αερίων τούς κατάδικους.

Και το ένα όμως και το άλλο γίνεται με πολλούς τρόπους. Που ποικίλλουν κατά μια κλίμακα, όπου στο ένα άκρο γίνεται φανερή μια ισχνή έστω φιλανθρωπία, και στο άλλο έχουμε φτάσει έως την αποτρόπαιη μισανθρωπία. Δεν αφήνεις λ.χ. το παιδί να δει την αποτέφρωση της μητέρας του ή επιτρέπεις στον τιμωρημένο να δροσίσει με

νερό τα χείλη του — αντί να καις πρώτα το παιδί για να σπαράξει η μητέρα ή να τυραννείς τον αιχμάλωτό σου με τη δίψα. Υπάρχουν και δήμιοι σπλαχνικοί που γλυκαίνουν ή συντομεύουν το μαρτύριο του μελλοθάνατου. Καθώς υπάρχουν και βασανιστές που από φανατισμό ή συμφέρον δείχνουν υπερβάλλοντα ζήλο στην κακουργία. Έχει και η βιαιοπραγία τις κλιμακώσεις της όπως και η αμαρτία. Ποτέ δεν λείπουν οι ευκαιρίες να δείξει ο άνθρωπος την ηθική του ποιότητα.